

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра банківської справи

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

Стан та перспективи використання електронних грошей в Україні

Студентки 2 курсу 5м групи
спеціальності 072 «Фінанси,
банківська справа та страхування»
спеціалізації «Банківська справа»

Мініної Юлії
Олександрівни

Науковий керівник
канд. екон. наук

Серажим
ЮліанВіталійович

Гарант освітньої програми
д-р екон. наук,
професор

Шульга Наталія
Петрівна

Київ – 2018

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ГРОШЕЙ	6
1.1. Сутність електронних грошей, сфери їх використання.....	6
1.2. Основні види електронних грошей.....	16
1.3. Роль системи електронних грошей в економіці України.....	30
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННИХ ГРОШЕЙ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	37
2.1 Нормативно – правова основа функціонування ринку електронних грошей в Україні.....	37
2.2 Аналіз ринку електронних грошей в Україні.....	48
2.3 Аналіз ринку електронних грошей у країнах з розвинутою економікою.....	56
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ГРОШЕЙ В УКРАЇНІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	64
3.1 Перспективи розвитку систем електронних грошей в Україні.....	64
3.2 Нормативно-правові аспекти розвитку ринку електронних грошей в Україні.....	69
3.3 Криптовалюта та перспектива її використання як електронних грошей в Україні.....	76
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	85
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	88
ДОДАТКИ	96

ВСТУП

Актуальність дослідження. За останні кілька років оплата товарів і послуг через Інтернет набуває дедалі більшої популярності, оскільки такий спосіб доступний, зручний і економить час. Позитивна динаміка збільшення Інтернет - аудиторії, підвищення швидкості появи на віртуальній арені нових сайтів і наростання темпів розвитку електронної торгівлі дозволяють вести мову про серйозні перспективи розвитку електронних платіжних систем мережі Інтернет. Електронні платіжні системи мережі Інтернет дозволяють зручно проводити розрахунки, не замислюючись про курси валют, черги в банківських касах, час перерахування грошей та інше.

Умовою для появи електронних грошей став швидкий розвиток інноваційних технологій на фінансовому ринку. Нові сучасні інструменти спроможні виконувати функції готівки при здійсненні багатьох операцій. Незважаючи на те, що у більшості країн вони не набули масового використання у сфері роздрібних платежів, їх поширення ставить перед центральними банками питання стратегічного характеру, а саме: щодо нагляду за платіжними системами та здійснення грошово-кредитної політики.

У сучасній економічній літературі немає однозначного, загальновизнаного трактування сутності електронних грошей, що ускладнює розуміння перспектив їх розвитку, визначення власного місця у монетарних системах та практику використання в сучасних умовах. Таким чином, викладене вище зумовлює актуальність дослідження теми моєї роботи.

Метою дослідження є аналіз сучасного етапу систем електронних грошей в Україні, визначення подальших перспектив запровадження їх в Україні як нового планового засобу для здійснення масових та роздрібних платежів.

Завдання дослідження:

- розглянути сутність електронних грошей та їх види;
- провести порівняльний аналіз даного виду платіжних засобів з іншими, зокрема, традиційними депозитними та готівковими грошима;
- проаналізувати особливості електронних грошей та їх функції;
- розглянути обіг грошей у системі електронних грошей;
- дослідити принципи застосування електронних грошей та умови їх функціонування в Україні;
- вивчити нові напрямки використання даного виду грошей, а саме їх функціонування в електронних платіжних системах як світових, так і вітчизняних;
- проаналізувати перспективи розвитку електронних грошей.

Об'єктом дослідження є процес становлення і розвитку електронних грошей і систем що дозволяють здійснювати розрахунки з їх використанням.

Предметом дослідження є організаційно-методологічні аспекти розвитку електронних грошей у світі та Україні.

Методи дослідження. Теоретико-методологічну основу роботи становить сучасна економічна теорія, синтез класичних теорій і новітніх поглядів на місце та роль платіжної системи в економіці. При виконанні досліджень залежно від конкретних цілей і завдань використовувались аналітично-графічна формалізація платіжних систем, заснованих на використанні пластикових карток. Ми використовували такі методи, як: статистичні, економічні, порівняльного аналізу та динамічних рядів.

Інформаційною базою є законодавчі та нормативні акти, періодичні й монографічні видання - вітчизняні та зарубіжні, а також дані Національного банку України і банківських установ, дослідження є роботою конкретних економічних досліджень, вітчизняний досвід діяльності зарубіжних та вітчизняних електронних платіжних систем.

Практичне значення одержаних результатів. Отримані результати можуть бути використані суб'єктами господарювання, саме пропозиції щодо організації та методики внутрішнього контролю операцій з електронними грошима за етапами їх здійснення [33].

Публікації. Окремі результати дослідження було опубліковано:

1) в науковій статті: Мініна Ю.О. Стан та перспективи використання електронних грошей в Україні // Стратегії розвитку фінансового ринку України: зб. наук. ст. студ. заоч. форми навч. / відп. ред. Н.П. Шульга. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. – Ч.1. – 402 с. – (С. 289-294);

2) в тезах доповідей: Мініна Ю.О. Стан та перспективи використання електронних грошей в Україні // Стратегії розвитку фінансового ринку України: Всеукр. студ. наук.-практ. конф. (Київ, 22-23 листопада 2017 р.): тези доп. / відп. ред. Н.П. Шульга. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. – 694 с. – (Секція 3, С. 225-228).

Апробація. Результати дослідження апробовано на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Стратегії розвитку фінансового ринку України» (Київ, 22-23 листопада 2017 р.).

Особистий внесок магістра. Випускна кваліфікаційна робота є самостійним завершеним дослідженням автора.

Обсяг та структура роботи. Робота складається з 3 розділів, вступу, висновків та пропозицій, списку використаних джерел та додатків. Обсяг роботи складає 87 сторінок. В роботі представлено 12 таблиць, 12 рисунків і 9 додатків та використано 68 наукових джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ГРОШЕЙ

1.1. Сутність електронних грошей, сфери їх використання

Україна на шляху інтеграції до міжнародного співтовариства не може залишатись осторонь процесів, що відбуваються, зокрема, у сфері інформаційних технологій. Особливо актуальним є питання правового регулювання електронних грошей у нашій державі.

Відповідно до статті 15 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні»[32], електронними грошима є одиниці вартості, які зберігаються на електронному пристрої, приймаються як засіб платежу іншими особами, ніж особа, яка їх випускає, і є грошовим зобов'язанням цієї особи, що виконується в готівковій або безготівковій формі.

Статтею 15 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні»[32] визначено поняття «електронні гроші» – одиниці вартості, які зберігаються на електронному пристрої, приймаються як засіб платежу іншими особами, ніж особа, яка їх випускає, і є грошовим зобов'язанням цієї особи, що виконується в готівковій або безготівковій формі.

Законом визначено, що:

- випуск електронних грошей може здійснювати виключно банк;
- випуск електронних грошей здійснюється шляхом їх надання користувачам або комерційним агентам в обмін на готівкові або безготівкові кошти;
- банк має право випускати електронні гроші на суму, яка не перевищує суму отриманих ним грошових коштів;
- банк, що здійснює випуск електронних грошей, зобов'язаний погашати випущені ним електронні гроші на вимогу користувача;

- порядок здійснення операцій з електронними грошима та максимальна сума електронних грошей на електронному пристрої, що перебуває в розпорядженні користувача, визначаються нормативно-правовими актами Національного банку України.

Термін «електронні гроші» є відносно новим у науковій літературі і часто використовується до широкого спектра різних платіжних інструментів, що ґрунтуються на інноваційних технічних рішеннях у сфері роздрібних платежів. Основні причини розбіжностей суджень полягають, зокрема, у новизні самого платіжного засобу та різноманітності технічних рішень, реалізованих у системах роздрібних розрахунків. Наслідком цього є відсутність на сьогодні визнаного у світі визначення електронних грошей, яке б однозначно розкривало їх економічну та правову сутність, і брак чітких критеріїв віднесення новітніх платіжних продуктів до електронних грошей.

Поняття «електронні гроші» або «цифрові гроші» характеризує різні платіжні механізми, створені для проведення грошових платежів в електронній формі. Розглянемо як «електронні гроші» трактують різні джерела (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Дефініції поняття «електронні гроші» *

Автор	Визначення
Національний банк України [7]	Електронні гроші – одиниці вартості, які зберігаються на електронному пристрої, приймаються як засіб платежу іншими, ніж емітент, особами і є грошовим зобов'язанням емітента.
Директива 2000/46/ЄС Європейського парламенту та Ради ЄС [12]	Електронні гроші – грошова вартість, яка є вимогою до емітента і яка: 1. зберігається на електронному пристрої; 2. емітується під час отримання грошових коштів у вартісному розмірі не меншому, ніж емітована грошова вартість; 3. приймається як засіб платежу підприємствами, іншими ніж емітент»

Автор	Визначення
Н.Цветкова [77]	Електронні (цифрові) гроші – це платіжний засіб, що існує тільки в електронному вигляді, тобто фактично у вигляді інформації, що міститься у спеціальних базах даних. Електронні гроші зберігаються в електронних гаманцях користувачів відповідної платіжної системи.
Колодізев О.М. [64]	Електронні гроші – це безготівкові розрахунки між продавцями і покупцями, банками і клієнтами, банками і банками, що здійснюються за допомогою комп'ютерної мережі, систем зв'язку з використанням способів кодування інформації та її автоматизованої обробки.
Д. Б. Лозовик [49,65]	Електронні гроші – це такий вид платіжних засобів, обіг яких відбувається в електронному вигляді та гарантує повну анонімність. Всі платіжні системи засновані на використанні кредитних платіжних карток або ж так званого електронного гаманця. З технічного погляду електронні гроші – це електронний запис про певний обсяг вартості, який захищений відповідними криптографічними алгоритмами. Відповідно до сучасного стану розвитку інформаційних систем і технологій електронні гроші можуть функціонувати на основі карток та на програмній основі. З юридичного погляду електронні гроші є грошовим зобов'язанням емітента, який повинен обміняти їх на традиційні гроші за вимогою пред'явника.

*Примітки: розроблено автором на основі джерела [44]

Згідно з табл. 1.1. ми бачимо, що є різний підхід до визначення електронних грошей, різні автори трактують це поняття по різному. В нашій роботі буде використовуватись таке визначення:

Електронні гроші – це гроші, які існують у безготівковій формі як записи на рахунках у кредитних і фінансових установах. Такого роду інформація зберігається на магнітних і машинних носіях, сприймається і опрацьовується електронними пристроями та машинами.

Якщо електронні гроші розглядати як грошові засоби, представлені виключно цифрами на банківських рахунках, то в такому випадку вони не є чимось новим, адже не важливо, в якому вигляді представлені цифри на банківському рахунку – в паперовому чи цифровому.

Тому необхідно розкрити характерні особливості і, відповідно, визначити сутність електронних грошей, як таких, а також їх відмінності від елементів платіжних систем. Використання механізму електронних грошей вимагає втручання третьої сторони для проведення кожного грошового розрахунку. Тому на відміну від готівки, коли споживач платить іншому споживачеві, при використанні електронних грошей, необхідною умовою є наявність посередника, який забезпечує проведення грошового потоку. В той час як паперові гроші випускаються в відкрито циркулюючій системі, тобто в системі, в якій банкноти вільно переміщаються між агентами, більшість електронних грошових схем, які функціонують на даний момент, працюють у формі закритих циркулюючих систем, в яких багаторазові перекази коштів між агентами не допускаються [36, с. 9-10].

Процес еволюції грошей продемонстрував необхідність постійного вдосконалення та задоволення ряду вимог, які роблять їх найбільш придатними для використання. Саме низький рівень задоволення поставлених перед електронними грошима вимог гальмує їх стрімкий розвиток і використання.

Розглянемо вимоги, яким повинні відповідати електронні гроші:

- 1) зручність (легкість у використанні): електронні гроші мають бути простими як у використанні, так і в отриманні;
- 2) безпека: протоколи здійснення транзакцій повинні гарантувати високий рівень безпеки у зв'язку з використанням криптографічних технологій. Необхідно забезпечити як безпеку інформації, так і захист від несанкціонованого її використання;
- 3) анонімність: платник і отримувач електронних грошей повинні мати право залишатися повністю «невидимими» для протилежних сторін при безпосередньому здійсненні платежу;

- 4) універсальність: електронні гроші повинні бути відомі широкому загалу. Дана характеристика означає, що емітентів електронних грошей повинні знати і вони мають довіру зі сторони покупців і продавців;
- 5) офф-лайнова сумісність: обмін між сторонами повинен передбачати можливість роботи в режимі офф-лайн. Тобто, власник електронних грошей не повинен мати пряме підключення до лінії у зв'язку з необхідністю здійснення платежу. Платник повинен мати можливість вільно переводити грошову вартість отримувачу в різний час [43];
- 6) підтримка мікроплатежів: система електронних грошей повинна технічно підтримувати можливість проведення платежів з низьким номіналом;
- 7) двосторонність (підтримка платежів між користувачами): повинна існувати можливість передачі електронних грошей іншим користувачам. Платежі між сторонами повинні проходити без участі третьої сторони, яка б авторизувала угоду, що має місце в системі розрахунків із пластиковими картками;
- 8) остаточність розрахунку: отримувач електронних грошей не повинен мати непогашені вимоги по відношенню до третіх осіб;
- 9) портативність: використання електронних грошей не повинно залежати від місцезнаходження особи. Електронні гроші повинні рухатися не тільки по комп'ютерним сіткам, але й за допомогою фізичних пристроїв збереження грошової вартості (як от із віртуального гаманця в електронний);
- 10) подільність: електронні гроші повинні ділитися на частини. Їх держателі при необхідності повинні мати можливість розмінювати електронні гроші більш високого номіналу на електронні гроші більш низького, а також здійснювати платіж на будь-яку суму;
- 11) ліквідність: електронні гроші особливо на початій стадії розвитку повинні обов'язково конвертуватися в готівкові гроші центрального банку;

12) можливість деномінавання в новій грошовій одиниці: електронні гроші повинні передбачати можливість деномінавання в недержавній валюті.

У сучасній західній економічній науці широко обговорюються ідеї про створення відкритих циркулюючих систем на основі електронних грошей, в яких емісія електронних грошей була б поставлена під жорсткий контроль центрального банку. Вже існують кілька проектів, які передбачають створення відкрито циркулюючих систем на основі електронних грошей без участі в них банків взагалі. На практиці, функціонування електронних грошей у таких відомих системах, як, до прикладу Web-money або Яндекс-гроші, пов'язане з тим, що емісію грошей у електронній їх формі здійснюють небанківські і, навіть, не фінансові установи. Особливістю даної емісії є те, що на даний час формулювання грошей замінюється поняттям титульних знаків, які є відображенням грошової форми певної валюти. [66]

Тому банки не можуть бути регуляторами грошового обігу в небанківських платіжних системах. Слід зазначити, що комерційні банки останнім часом змушені підлаштовуватися під обслуговування небанківських і нефінансових платіжних систем. Нові форми електронних грошей швидше нагадують новий засіб обміну.

А електронні гроші, які будуть емітуватися у відкрито циркулюючій системі, матимуть ті ж характеристики, що й готівкові гроші, тобто, будуть відгравати повноцінну роль засобу платежу, обміну і накопичення. Відтак, можемо уже зараз вважати електронні гроші, випущені у відкрито циркулюючих системах, реальними грошима. Електронні гроші можна порівняти з дорожніми чеками – вони не відрізняються від інших видів грошей, які існують сьогодні, адже всі види грошей можуть не тільки виконувати функцію кредитних коштів, а й бути засобом обміну [39, с. 9-10].

Електронні гроші є зручним розрахунковим засобом, за допомогою якого можна купляти товари, сплачувати послуги, отримувати оплату за виконану роботу, не відходячи від комп'ютера. [56]

Однією з поширених помилок є віднесення до електронних грошей сучасних засобів доступу до банківського рахунку, зокрема, традиційних банківських платіжних карток (як мікропроцесорних, так і з магнітною смугою), он-лайнного банкінгу тощо. Зауважимо, що засоби доступу до банківського рахунку, в яких також використовують технічні пристрої, надають клієнту доступ до його трансфертних депозитів у банку і вже в цьому контексті створюють можливість переказу грошових коштів через телекомунікаційні канали. Електронні гроші є грошовими зобов'язаннями емітента в електронному вигляді, які знаходяться на електронному пристрої у розпорядженні користувача. Таким пристроєм може бути мікропроцесорна картка, комп'ютер користувача, сервер системи розрахунків електронними грошима, де централізовано зберігаються електронні гроші користувачів, тощо. У системах, які здійснюють розрахунки електронними грошима, банківські рахунки використовуються лише, якщо гроші вводяться та виводяться із системи. При цьому йдеться про банківські рахунки емітента електронних грошей, а не користувачів. У разі емісії електронних грошей традиційні гроші користувачів зараховуються на банківський рахунок емітента. При пред'явленні електронних грошей для погашення, традиційні гроші списуються з банківського рахунку емітента і надаються пред'явнику, наприклад торговцю, який реалізував за електронні гроші товари чи послуги, або споживачу, якщо він вже не потребує такого платіжного засобу. [60]

Ще однією типовою помилкою є віднесення до електронних грошей наперед оплачених одно цільових карток, що пропонуються, наприклад транспортними, телефонними або бензино-заправними компаніями і містять відомості про оплачені наперед товари або послуги. Особливість застосування таких карток полягає у тому, що підприємство виступає і емітентом карток, і виробником товарів або послуг, які можуть бути отримані за їх допомогою. Оскільки емітент карток є одночасно і продавцем, взаємодія між учасниками системи при здійсненні «платежу» відбувається

між користувачем картки та емітентом . Використання наперед оплаченої одноцільової картки не означає здійснення платежу, справжня купівля відбувається в момент завантаження картки. Фізичне споживання товарів або послуг (наприклад, послуг фотокопіювання, телефонних розмов, проїзду в метрополітені) не означає їхнього споживання на макроекономічному рівні [46, с.43].

З економічної точки зору, послуги з фотокопіювання чи телефонного зв'язку необхідно розглядати як послуги, споживання яких оплачено до моменту їх фактичного використання. Безпосереднє використання картки не породжуватиме грошових потоків, а полягатиме в простому обміні інформацією про кількість фотокопій чи часу телефонних розмов, які користувач ще має право спожити. Емітент виступає емітентом не платіжних засобів, а одиниць споживання власної продукції. Таким чином, природа наперед оплачених одно цільових карток не є грошовою, тому питання про регулювання діяльності таких емітентів повинне вирішуватися за межами грошово-кредитного регулювання.

Зовсім іншого підходу з боку регуляторних органів потребує діяльність, яка полягає в емісії платіжних засобів, які приймаються за товари або послуги підприємствами, іншими ніж емітент.

У світі існує велика кількість таких систем, які суттєво відрізняються за типом установ-емітентів, обсягами випущених платіжних засобів, а також схемами обігу цих засобів.

Найпростішим варіантом є випуск таких видів наперед оплачених багатоцільових карток, купівельна спроможність яких обмежується визначеним асортиментом продукції конкретного підприємства або кількох підприємств, розташованих у локалізованому місці. Метою випуску таких карток є, як правило, збільшення збуту власної продукції та залучення додаткових коштів на безвідсотковій основі. Зазначимо, що такі платіжні засоби повністю підпадають під визначення електронних грошей, прийняте в

законодавстві Європейського Союзу. Разом з цим, з огляду на чітко виражену обмеженість приймання таких платіжних засобів, висувати до їх емітентів такі самі вимоги, як до кредитних установ було б надмірним. До речі, законодавство багатьох країн Європейського Союзу передбачає певні винятки саме для таких випадків. Проте зрозуміло, що кількість товарів або послуг, які можна придбати за допомогою вищезазначених карток, і коло підприємств, де ці картки приймаються, потенційно може збільшитися, тому діяльність відповідних емітентів має бути об'єктом моніторингу з боку державних органів, відповідальних за грошово-кредитне регулювання. Кількість карток, яку можуть випустити не кредитні установи, має бути чітко визначена законодавством.

Без заперечними перевагами електронних грошей є, по-перше, анонімність під час здійснення переказу та швидкість здійснення останнього. Своєрідну анонімність (ідентифікація можлива лише за номером телефону, з якого відбувалась реєстрація електронного гаманця) гарантують платіжні картки з функцією електронних грошей, які, відповідно до нашого законодавства, є так званими передплаченими картами. Звісно, що користуватись анонімністю не можна безконтрольно, тому встановлені суттєві обмеження у використанні. Так, максимальна сума зняття готівки на день – 500 грн., а на місяць – 4000 грн. Загальне правило-обмеження максимальної суми на таких «анонімних» рахунках – 14 000 грн., при чому загальний обсяг операцій за рік теж лімітований: 62 000 грн. [32].

Щодо швидкості, то для порівняння не можна не згадати, що традиційним способом переказу коштів за кордон є SWIFT, де процедура переказу затягується аж на перерід 3-5 робочих днів. І це все лише з дотриманням вимог валютного контролю. Електронні гроші ж дозволяють миттєво здійснити переказ, при чому в будь-який час доби, так само, як і отримати його. З цього випливають наступні позитивні чинники – мобільність, економія (порівняно нижча комісія при обміні валют), безпека

(відносно, але безпечніше за використання готівки), доступність (використання 24 години на добу, 7 днів на тиждень); можливість цілковитого контролю здійснених операцій (історія платежів). Усі ці аспекти для звичайного користувача, на перший погляд, видаються абсолютним благом. Проте, як тільки мова заходить про правове регулювання використання електронних грошей, чимало питань так і залишаються невирішеними[32].

Україна досить обережно підходить до впровадження електронних грошей, і подекуди це проявляється або в недостатності, або взагалі у повній відсутності правового регулювання. Однак, вважаємо, що їх можна збільшувати лише після впровадження надійного механізму контролю за операціями. Окремо, як проблему треба взяти до уваги неможливість переказів у валюті за кордон. Можливим засобом стимулювати використання саме українських електронних грошей пропонуємо виплату проценту за зберігання електронних грошей, адже електронні гроші всіх відомих сьогодні систем є наперед оплаченими, тобто тісно пов'язаними з грошима центральних банків. Приведемо приклад із ст. 1070 Цивільний Кодекс України України [54], що передбачає відсотки за користування коштами, що знаходяться на банківському рахунку.

Отже, впровадження електронних грошей в нашій державі, звісно, є прогресивним кроком, проте актуальним залишається питання щодо чіткої нормативної бази, яка була б заснована на кращому міжнародному досвіді та враховувала б захист прав споживачів, обов'язковість державного нагляду та мінімізацію усіх ризиків, пов'язаних із користуванням платіжними системами електронних грошей.

1.2. Основні види електронних грошей

У сучасних умовах відбувається широке впровадження електронних платіжних засобів (так званих електронних грошей) у системі безготівкових розрахунків.

Електронні гроші — це умовна назва коштів, які використовуються їхніми власниками на основі електронної системи банківських послуг. Електронні гроші застосовуються завдяки впровадженню у розрахунках комп'ютерної техніки і сучасних систем зв'язку. Сьогодні це найбільш прогресивний, економічний і зручний носій грошових функцій. Основними компонентами системи електронних грошей є банківські автомати, кредитові і дебетові картки, електронна система розрахунків у торгових пунктах тощо. Поява електронних грошей була б неможливою без надійного захисту від несанкціонованого доступу до бази даних, без запобіжних заходів щодо занесення вірусів у електронну систему, достовірного і правильного використання магнітних карток [9].

Місце і роль електронних грошей в сучасній грошово-платіжній системі будь-якої країни залежить від чіткості їх інтерпретації, ідентифікації форм, властивостей і функцій, які вони виконують. Питання, пов'язані з електронними грошима, торкаються основ теорії грошей. Економісти нерідко говорять про те, що електронні гроші можна розглядати як гроші в їх істинному розумінні. Проте на основі аналізу основних функцій грошей, встановлено, що електронні гроші не є грошима в традиційному розумінні даного терміну, оскільки вони виконують не всі функції грошей. Основні функції, які виконують і електронні гроші і звичайні — це здатність до обігу та бути засобом платежу і виступати еквівалентом вартості. Проте, електронні гроші як засіб платежу мають суттєві технічні обмеження і можливість їх приймання залежить від технічної оснащеності торговців. Здатність цифрових грошей виступати мірою (еквівалентом) вартості також ставиться під сумнів. Довіра до електронних грошей стає вирішальним для їх

функціонування як грошей, завдяки чому правомірно їх відносити до кредитних грошей. Отже, електронні гроші виконують лише деякі функції грошей в силу своєї специфіки. У першу чергу це пов'язано з тим, що даний сегмент ринку знаходиться на стадії розвитку, в деяких країнах лише починають формуватися тенденції використання електронних грошей в особистому споживанні. По-друге, законодавче регулювання економічних відносин пов'язаних з використанням електронних грошей в країнах із слабо розвиненою платіжною інфраструктурою залишається до кінця не сформованим, знову ж таки через відсутність практики використання. [74]

Відповідно до своєї фізичної сутності, електронні гроші представляють собою файл (спеціалізовані електронні імпульси), що містить число, яке характеризує (відповідає) величині грошей, що знаходяться в розпорядженні власника. Такий файл створений кредитною організацією і зберігається на накопичувачах (в пам'яті) комп'ютера користувача, а, відповідно, дані цього файлу передаються на інший комп'ютер за допомогою телекомунікаційних зв'язків та інших електронних засобів передачі інформації.

З юридичної точки зору електронні гроші – зобов'язання банка-емітента, якому кореспондується право вимоги до власника таких електронних грошей щодо їх погашення (обміну на готівкові чи безготівкові гроші) [58].

Таким чином можна простежити внутрішнє протиріччя електронних грошей, яке полягає в тому, що з одного боку вони є засобом платежу, а з іншого – зобов'язанням, яке підлягає виконанню у звичайних не електронних грошах.

Емітенти повинні мати право випускати, а користувачі – використовувати електронні гроші деноміновані в будь-якій новій грошовій одиниці, яка буде конкурувати з електронними грошима, випущеними державою [43].

Електронні платіжні засоби діють у рамках спеціального каналу зв'язку з банком (наприклад, між банком і торговельними підприємствами під час розрахунків). Тим самим вони значно прискорюють взаєморозрахунки, а отже, й обіг товарів і грошей.

Сьогодні не існує єдиної класифікації електронних грошей, тому наведемо найбільш розповсюджену (табл. 1.2)

Таблиця 1.2

Класифікація електронних грошей*

Класифікація	Характеристика
1. За типом носія виділяють: а) електронні гроші на базі фізичного пристрою б) електронні гроші на базі програмного забезпечення	- це електронні гроші, які зберігаються на спеціальному пристрої (чіпі, вбудованому в смарт-карту); - зберігаються на накопичувачах інформації у формі файлів бази даних.
2. За типом технології зберігання: а) із централізованим веденням рахунків б) із використанням електронних записів/символів	- коли всі транзакції записуються та авторизуються через централізовану систему рахунків, управління якою здійснює система електронних грошей; - коли транзакція не потребує авторизації, а електронні гроші існують у формі електронних символів, які обертаються всередині комп'ютерної чи телекомунікаційної мережі або шляхом прямого приєднання пристроїв до такої мережі електронних пристроїв (електронних чіпів у старт-картах або RFID-модулів у смартфонах).
3. За ступенем анонімності: а) анонімні б) ідентифіковані в) частково ідентифіковані	- якщо ідентифікація користувача не вимагається ні при придбанні ним електронних грошей, ні при здійсненні ним транзакцій; - якщо платник та отримувач мають ідентифікувати себе; - якщо здійснюється мінімальна ідентифікована клієнта (дані паспорту). Доступ до такої інформації та інформації про угоди можуть мати лише чітко визначені державні органи.
4. За розміром платежу: а) системи пікоплатежів б) системи мікроплатежів в) системи макроплатежів	- якщо можуть здійснюватися платежі розміром від 1 євроценту до 1 євро; - якщо можуть здійснюватися платежі розміром від 1 євро до 10 євро; - якщо можуть здійснюватися транзакції більшого розміру

*Примітки: розроблено автором на основі джерела [44]

Окремо виділяють класифікацію цифрових грошей:

- Електронні гаманці (WebMoney);
- Цифрові сертифікати;
- Цифрові чеки;
- Smart-картки;

WebMoney - система електронних гаманців, що дозволяє здійснювати миттєвий розрахунок віртуальними грошам, які в свою чергу можуть стати цілком реальними після зняття готівки у відповідних сервіс центрах. Зручність системи полягає у швидкості здійснення грошових операцій. Система вважається дуже захищеною і надійно заблокованої від вторгнення ззовні [28].

При реєстрації системи ви встановлюєте на свій комп'ютер спеціально розроблену програму, так званий Інтернет гаманець.

Програма надійно захищена паролем і рядом додаткових функцій захисту. Поповнити гаманець можна за допомогою попередньо купленої карти. Наприклад купивши картку на 5 WMZ (доларів) ви поповнюєте свій гаманець 5 доларами за тією ж схемою як якщо б ви поповнювали рахунок вашого мобільного телефону. При здійсненні платежів і переведенні в готівку коштів з вас знімається комісія[7].

Опис системи WebMoney Transfer. Облікова система WebMoney Transfer забезпечує проведення розрахунків у реальному часі за допомогою облікових одиниць - титульних знаків WebMoney (WM). Управління рухом титульних знаків здійснюється користувачами за допомогою клієнтської програми WM Кеерер. Системою підтримується декілька типів титульних знаків, забезпечених різними активами і що зберігаються на відповідних електронних гаманцях:

- 1) WMR - еквівалент RUR на R-гаманцях;
- 2) WME - еквівалент EUR на E-гаманцях;
- 3) WMZ - еквівалент USD на Z-гаманцях;

- 4) WMU - еквівалент UAH на U-гаманцях;
- 5) WMY - еквівалент UZS на Y-гаманцях;

WM - C і WM - D - еквівалент WMZ для кредитних операцій на C-і D-гаманцях [12].

При переказі коштів використовуються однотипні гаманці, а обмін різних титульних знаків проводиться в обмінних сервісах.

Для того щоб стати учасником системи WebMoney Transfer досить встановити на своєму комп'ютері програмне забезпечення WM Keeper і пройти всі етапи реєстрації в системі, отримавши при цьому WM-ідентифікатор і прийнявши угоди системи. Сам процес передбачає введення своїх персональних даних, необхідних для проведення ідентифікації особи в програмі WM Keeper. У системі реалізовано програма WM-атестації. Кожен користувач має WM-атестат - електронне свідоцтво, складене на підставі наданих їм особистих даних [4;7].

Цифровий сертифікат – так званий електронний паспорт. Цифровий сертифікат містить всю необхідну інформацію про клієнта (ім'я, ідентифікатор клієнта), інформацію про відкритий ключі клієнта, про засвідчуваний центр, що виготовило сертифікат, серійний номер сертифіката, термін дії і т.д. У вигляді файлу цифровий сертифікат записується на пластикову карту і використовується клієнтом при кожному вході в систему, без неї доступ неможливий. Цифрові сертифікати видають Розрахункові банки при підключенні клієнтів до Системи. Таким чином, доступ до Системи мають тільки сертифіковані користувачі - які пройшли в банку перевірку даних (при видачі сертифіката банком проводиться перевірка документів, рівнозначних тим, що перевіряються при відкритті рахунку в банку) і мають банківські рахунки. Цифрові чеки мають два атрибути; номер і код, кількість символів в яких призначається самим власником чека. Цифрова цінність чеку забезпечена активами, зарезервованими до моменту їх випуску на рахунках емітентів; грошима, товарами, послугами тощо Для

передачі чека від одного власника іншому використовується електронна пошта, факс або звичайний телефон. Власник електронного еквівалента випускає чек на суму цього еквівалента з унікальним номером та кодом[12].

Повідомивши партнеру номер і код вашого чека, здійснюється розрахункова операція, яка супроводжується передачею чека його новому власникові [12].

Smart-карта - кредитна картка з вбудованим мікросхемою, що володіє високим рівнем захисту та можливістю проводити різноформатні платежі із використанням різних видів валют [7]. Розрізняють: карти з незахищеною, для яких відсутні обмеження на читання і запис даних; карти з захищеною пам'яттю, що використовують спеціальний механізм дозволів на читання, запис і видалення інформації. Зазвичай карти з захищеною пам'яттю містять незмінну область ідентифікаційних даних. Також Smart-картки бувають:

- Карта-лічильник - smart-карта, яка застосовується тільки в таких розрахунках, коли потрібно віднімати фіксовану суму за кожну платіжну операцію: оплата телефонних розмов і т.п.
- Карти з попередньо оплаченої сумою - смарт-карта, в якій зберігаються електронні гроші, заздалегідь оплачені власником картки[7].

Electronic Purse - смарт-карта, у якій зберігається цифрова готівку. Така карта дозволяє витратити електронну готівку, створює запис про кожен платіж та дозволяє перевести в цифрову готівку гроші з банківського рахунку[13].

Supersmart-карта - smart-карта з автономної клавіатурою для набору цифр і міні дисплеєм, що забезпечують реалізацію функцій, закладених у картці [9;13].

Електронний гаманець - пристрій для роботи зі смарт-картами. Електронний гаманець може блокувати картку, прочитати її баланс, показує кілька останніх операцій і т.д. У залежності від внутрішнього пристрою і

виконуваних функцій смарт-карти можна розділити на три типи: карти-лічильники; карти з пам'яттю; мікропроцесорні картки [7].

Карти-лічильники застосовується для такого типу розрахунків, коли потрібно віднімання фіксованої суми за кожну платіжну операцію. Прикладом таких розрахунків може бути плата за телефонну розмову. Таким чином, карта заміняє монети або жетони[7].

Мікропроцесорні карти. Ці карти являють собою останні досягнення в області смарт-карт. Їх застосування досить велике. Мікропроцесори, встановлені на цих картах, володіють наступними основними характеристиками: У карту вбудовується спеціалізована операційна система, що забезпечує великий набір сервісних операцій і засобів безпеки. Операційна система карти підтримує файлову систему, що передбачає розмежування доступу до інформації. Карти забезпечують різний спектр сервісних команд. Для банківських цілей найбільш цікаві з них - засоби ведення електронних платежів. До спеціальних засобів належать можливість блокування роботи з карткою[7; 13].

Зважаючи на проблему з визначенням різних типів електронних грошей і закритості чи відкритості систем їх функціонування, можна визначити три типи електронних грошей, які постійно змінюються і можуть з часом перетворитися в іншу електронну грошову форму:

1. Звичайні електронні гроші;
2. Карти із «збереженою вартістю»;
3. «Цифрова готівкою».

Найменш розвинута форма електронних грошей, що полягає у наданні користувачам доступу до проведення звичайних платежів – це електронні засоби зв'язку, такі як комп'ютери. До цієї ж категорії відноситимуться й платежі через Інтернеті за допомогою кредитних карток, тобто – категорія Інтернет-банкінгу.

Другий тип електронних грошей складається із карт із «збереженою вартістю», з допомогою яких можна проводити платежі через POS-термінали або за допомогою інших пристроїв, які безпосередньо пов'язані один з одним. Такі карти передоплати, які іноді також називають електронними гаманцями, пов'язані із збереженням грошових значень, оскільки вони містять записи про витрату коштів, на картці користувача.

Третій тип електронних грошей включені є нині не надто розвиненим, але має найбільший потенціал для розвитку – сюди відносяться записи про грошові запаси та їх використання за допомогою програмного забезпечення, яке встановлюється на комп'ютері. Такі програмні продукти електронних грошей, також називають «цифровою готівкою» [37, с. 48-56].

Розрізняють також електронні «фіатні» гроші (від англ. fiat – директива, норматив, указ, іноді можна зустріти визначення «неприватні» або директивні електронні гроші) та електронні «нефіатні» гроші [57]. Електронні «фіатні» гроші обов'язково виражені в одній із державних валют і є різновидом грошових одиниць платіжної системи однієї з держав. Держава законами зобов'язує всіх громадян приймати до оплати «фіатні» гроші. Відповідно емісія, обіг та погашення електронних «фіатних» грошей відбуваються за правилами національних законодавств, центральних банків або інших державних регуляторів. Електронні «нефіатні» гроші є електронними одиницями вартості недержавних платіжних систем. Відповідно емісія, обіг та погашення (обмін на «фіатні» гроші) електронних «нефіатних» грошей відбуваються за правилами недержавних платіжних систем. Основною відмінністю недержавних платіжних систем, це те, що часто прив'язують свої електронні нефіатні гроші до курсів світових валют, а державні платіжні системи виражені в національній валюті.

Ще однією з найважливіших властивостей електронних грошей є їх трансферабельність. Термін «трансферабельність» використовується

фахівцями для позначення властивості електронних грошей вільно передаватися між так званими «кінцевими користувачами» (end users).

Трансферабельність електронних грошей і схеми їх обігу на практиці часто пов'язані з технічними характеристиками пристроїв і телекомунікаційних мереж, які застосовуються в системах. Так, обіг електронних грошей, які зберігаються на карткових носіях, практично в усіх відомих сьогодні випадках завершується вже після першого циклу. Такі електронні гроші не мають властивості трансферабельності. Торговці, які приймають ці електронні гроші, не використовують їх як засіб платежу, а тільки пред'являють емітенту для погашення, тобто обміну на традиційні гроші.

Протягом майже тридцятирічної історії існування у світі систем електронних грошей були відомі випадки, коли електронні гроші на карткових носіях мали властивість трансферабельності, але сьогодні такі системи не є розповсюдженими. Так, із 67 систем електронних грошей на карткових носіях, дані про які оприлюднені Банком міжнародних розрахунків у документі «Огляд розвитку електронних грошей, Інтернет та мобільних платежів», електронні гроші тільки 2 таких систем мали властивість трансферабельності (Mondex у Гані та Vuurpass у Норвегії) [28].

Значно складнішими з точки зору схем обігу виявляються електронні гроші, які зберігаються в пам'яті комп'ютерів і середовищем обігу яких є відкриті телекомунікаційні мережі, зокрема Інтернет. Технологічно не має перешкод для переказу таких електронних грошей між «кінцевими користувачами», якими можуть бути і торговці, які приймають електронні гроші за товари або послуги.

Значна частина характеристик трансферабельних електронних грошей збігається з характеристиками готівки. Суттєвою різницею є неоднорідність електронних грошей у межах національних економік. Однорідність електронних грошей досягатиметься лише в тому випадку, якщо вони

випускатимуться єдиним емітентом у країні, наприклад центральним банком. Така можливість розглядалась у різні часи центральними банками Японії, Фінляндії, Канади, Казначейством США і Грошово-кредитним управлінням Сінгапуру [68,с.96].

Слід зазначити, що електронні гроші всіх відомих сьогодні систем є наперед оплаченими і, таким чином, тісно пов'язаними з грошима центральних банків. Саме передоплата традиційними грошима є передумовою для запису на технічному пристрої користувача грошової вимоги до емітента у вигляді електронних грошей. Ця грошова вимога (або зобов'язання емітента погасити пред'явнику електронні гроші традиційними грошима) і використовується для придбання товарів чи послуг у торговців. [55]

Після цього (у випадку з торговцем) або ще до цього (у випадку із споживачем) грошова вимога може пред'являтися безпосередньо емітенту або уповноваженій ним установі для погашення і виплати пред'явнику традиційних грошей. Ступінь того, як приймаються електронні гроші торговцями залежить лише від домовленостей, досягнутих між ними та емітентом електронних грошей. Оскільки купівельна спроможність електронних грошей потенційно є необмеженою, їх природа характеризується як грошова.

Емітенти електронних грошей виступають як грошові емітенти, тому їхня діяльність повинна бути або централізованою або жорстко регламентованою. Необхідно зазначити, що грошові кошти, які виступають в якості покриття електронних грошей, не повинні розглядатися як традиційні депозити. Існують функціональні та цільові відмінності між депозитами в традиційному розумінні та сумами, залученими під час емісії електронних грошей. На відміну від власника депозиту користувач електронних грошей не розміщує грошові кошти в емітента для гарантування їх надійного зберігання та примноження. Ані емітент, ані споживач не ставлять це собі за мету.

Основна домовленість між ними полягає у такому: в обмін на електронні гроші споживач отримає товари або послуги в торговців, які згодні приймати електронні гроші як засіб платежу, а емітент своєчасно сплатить своє грошове зобов'язання при пред'явленні електронних грошей для погашення. [76]

Таким чином, електронні гроші як трансферабельні, так і нетрансферабельні мають грошову природу. Саме такий засіб платежу є предметом регулювання у багатьох країнах світу.

У ході розвитку платіжних карток виникли їх різні види (див. рис 1.1.), які розрізняються за призначенням, функціонуванням і технічними характеристиками

За принципом дії можна виділити:

- пасивні пластикові картки - легше зберігають інформацію на тому чи іншому носії;
- активні картки - із вбудованою в них мікросхемою. [47]

Щодо механізму розрахунку розрізняють двосторонні і багатосторонні системи. Двосторонні - виникли на базі двосторонніх взаємовідносин між учасниками розрахунків, де власники карток можуть використовувати їх для придбання товарів у замкнутих мережах, які контролюються емітентом карток.

На відміну від них, багатосторонні системи, які очолюють національні асоціації банківських карток, а також компанії, які випускають картки туризму і розваг, надають власникам карток можливість придбати товари в кредит у різних торговців та організацій. Картки цих систем також дозволяють одержувати разові аванси, користуватися банківськими автоматами.

Інший поділ карток визначається їх функціональними характеристиками. Це - дебетні і кредитні картки.

Кредитні картки випускають для платоспроможних споживачів, їх використання дозволяє клієнтам мати кредит, який автоматично поновлюється. Ці картки можуть застосовуватися для одержання кредиту у формі готівки в тих фінансових установах, які належать до даної системи. До потенційних власників ставляться жорсткі вимоги щодо їх кредитоздатності. При прийнятті рішення про видавання тій чи іншій особі кредитної картки банк детально перевіряє і аналізує такі дані: середній річний дохід, кредитна історія, житлові умови, рід занять, сімейне становище, наявність банківського рахунку.

Дебетна картка має найбільше поширення в нашій країні в силу низки економічних причин. На відміну від кредитної картки, дебетна картка є для її власника зручним засобом проведення платіжних операцій шляхом прямого зменшення розмірів його фінансових активів.

Розрізняють особисті і корпоративні картки. Особисті - видаються окремим клієнтам банку і можуть бути «стандартні» і «золоті». Вони призначені для осіб з високою кредитоздатністю, передбачають багато пільг для користувачів.

Корпоративна картка видається організації, яка на її основі може видати особисті картки вибраним особам. Їм відкривають персональні рахунки, прив'язані до корпоративного. Відповідальність перед банком несе організація, а не власник картки. [47]

Найпоширенішими картками у світі є картки платіжних систем VISA, Eurocard - Mastercard, American Express, Diners Club.

Картка - це, перш за все, зручний інструмент безготівкових розрахунків.

Ще одна класифікація кредитних карток пов'язана з їх технологічними особливостями. Найпоширеніші картки таких видів: з магнітною смугою і вмонтованою мікросхемою (Memory-картки); мікропроцесорні (chip card - чіп-картка, smart card - смарт-картка, «розумна» картка) (див. дод А).

Картки з магнітною смугою мають на звороті магнітну смугу, де записано дані, потрібні для ідентифікації особи власника картки при її використанні в банківських автоматах і електронних терміналах торговельних установ; повне найменування власника картки; зразок його підпису; дві дати - видачі картки та закінчення терміну її дії; ліміт платежу, номер розрахункового рахунку. Коли картку вставити у відповідний пристрій, то індивідуальні дані власника передаються по комунікаційній мережі для одержання дозволу на операцію.

На одній із доріжок записано персональний ідентифікаційний код (ПІК), який уводиться власником картки за допомогою клавіатури. Власникові дається кілька спроб, щоб набрати код. Потім картку ліквідують або повертають власникові. Низький рівень захищеності картки призводить до великої кількості фальшивих трансакцій. [47]

Оскільки картка сама зберігає в пам'яті суму коштів, які є на банківському рахунку, то авторизації тут не потрібно, якщо ліміт перевищено, то операція не відбудеться. Головним недоліком Мемогу-картки (з магнітною смугою і вмонтованою мікросхемою) є низький рівень захищеності порівняно з мікропроцесорними, а перевагою - нижча вартість.

Найбільш передовою технологією безготівкових розрахунків є мікропроцесорні картки. Вони забезпечують дотримання секретності даних, які зберігаються; захищені багаторівневою системою паролів і засобів шифрування; можуть зберігати велику кількість операцій. Картки з мікропроцесором містять усі відповідні основні апаратні компоненти: центральний процесор, оперативний запам'ятовуючий пристрій, постійний запам'ятовуючий пристрій (ПЗП). Операційна система, яка зберігається в постійному запам'ятовуючому пристрої, являє собою великий набір сервісних операцій і засобів безпеки, підтримує файлову систему і забезпечує регламентацію доступу до даних. При цьому частина даних може бути

доступна лише внутрішнім програмам картки, що робить її високо захищеним інструментом.

Найпоширенішою операцією, яка виконується за допомогою кредитних карток, є оплата товарів і послуг. Цей метод платежу може бути реалізований тільки в спеціально обладнаних місцях, оснащених машинами для підготовки чека касового апарата, реалізації операції і спеціального пристрою, який відтворює символи кредитної картки, яка повинна бути акцептована, тобто схвалена.

Емісію кредитних карток виконують лише банки. Банк-емітент здійснює облік за кожною картою окремо, тому процесингові центри готують окремі платіжні документи стосовно кожної операції і надсилають їх до банку. Видаючи кредитні картки клієнтам, з ним укладають договір на обслуговування, де зазначається тип кредиту та формулюються умови його надання. Великі і середні покупки оплачують у режимі прямого зв'язку платіжного термінала торговельні точки з процесинговим центром або банком, перевіряючи допустимість ліміту кредиту за спеціальним рахунком клієнта. У разі використання кредитних карток гарантом платежу є банк-емітент. Якщо картку загублено, усі операції з нею в режимі прямого зв'язку блокуються.

Сучасна технологія використання магнітної пластикової картки для оплати товарів у кредит передбачає наявність у торговельних точках касового розрахункового термінала. Він призначений для автоматичного зчитування інформації з магнітної стрічки і виписування чека на покупку. Після введення картки в термінал ідентифікуються покупець і організація, яка видала картку. Також передбачається зв'язок касового розрахункового термінала через модем із центральним комп'ютером компанії, що видала картку. Завдання центрального комп'ютера - перевірити і підтвердити наявність кредитної картки чи не перевищено кредит. [47]

На початку кожного місяця власникові картки надходить повідомлення, де вказано всі його витрати і загальну суму. Вона має бути оплачена до кінця місяця.

Отже, сьогодні не існує єдиного методологічного підходу до визначення сутності електронних грошей та їх типів. Найбільш розповсюдженим залишається поділ електронних грошей на електронні гроші на базі карток та на програмній основі. Узагальнено електронні гроші можна охарактеризувати як одиниці вартості, що є засобами платежу і зобов'язаннями емітента, які знаходяться на електронному пристрої у розпорядженні користувача, при цьому останній може ними розпоряджатися самостійно і незалежно від банківської установи.

1.3. Роль систем електронних грошей в економіці України

Гроші, платіжна система і платіжні інструменти лежать в основі економіки та сучасного суспільства. Вони дозволяють забезпечити універсальний обмін між власниками мільйонів товарів і послуг, забезпечують функціонування кредиту і держави.

Перехід до електронних платіжних інструментів і розвиток інформаційних технологій революціонізував фінансову систему, прискорило проведення платежів, різко розширило охоплення населення банківськими послугами. Існує ряд напрямків, за якими впровадження безготівкових платежів сприяє прискоренню економічного розвитку України.

По-перше, поширення електронних платежів при розрахунках у роздрібній мережі за інших рівних умов стимулює споживання домогосподарств. Коли споживач розраховується готівкою, він може купити не більше, ніж є грошей у нього в гаманці [2]. Це особливо обмежує імпульсивні покупки, але може змусити споживача відмовитися від вигідної, але обмеженої за часом угоди. Водночас, електронні інструменти платежів

дають доступ до всіх коштів на банківському (або іншому) рахунку, що робить споживання більш зручним і збільшує його обсяги.

Крім того, платіжні карти можуть давати доступ до кредитних ресурсів. Це універсальний і простий метод доступу до споживчого кредитування на відміну від інших форм споживчого кредиту, таких як покупка в розстрочку або індивідуальні банківські кредити, оформлення яких вимагає додаткових витрат часу і ресурсів. Крім прямого впливу в плані створення додаткової купівельної спроможності, споживач отримує можливість купувати товари та послуги у міру необхідності, а не залежно від циклу виплати зарплати та інших доходів. Поширеним є випуск торговими мережами у співпраці з банками платіжних карт, які одночасно використовуються для надання знижок і бонусів своїм споживачам. Емітенти часто пропонують програми бонусів для користувачів карт, щоб стимулювати використання карти. Таким чином, і роздрібна торгівля отримує додатковий імпульс до розвитку.

На рис. 1.1. наведено вплив електронних платежів на споживання і економічне зростання.

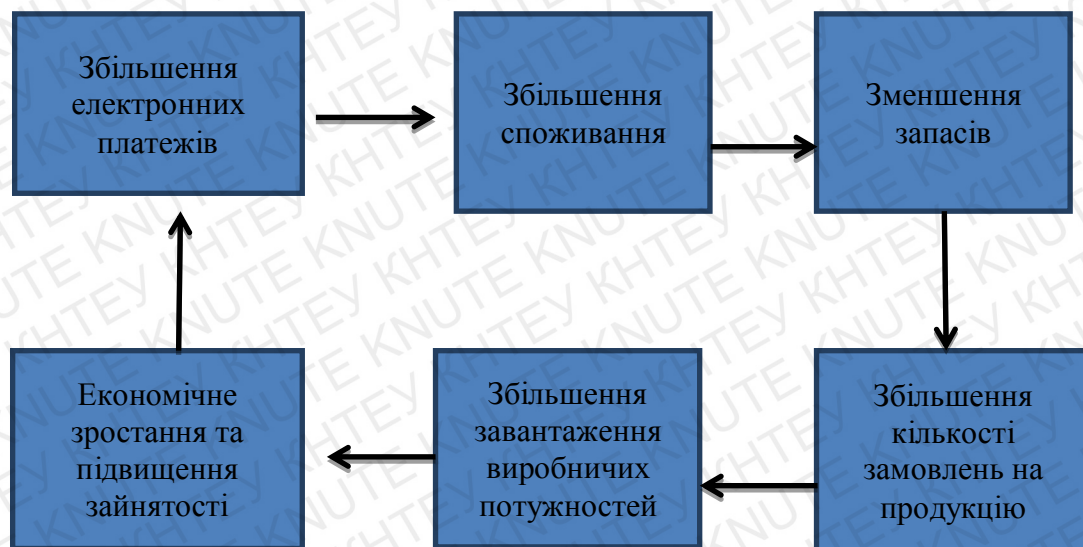

Рис. 1.1 Вплив електронних платежів на споживання і економічне зростання: логічний взаємозв'язок*

*Примітка: складено автором за джерелами [9;14]

У свою чергу, збільшення споживання звичайно призводить до збільшення зайнятості та економічного зростання (рис.1.2). При правильному регулюванні за інших рівних умов можна з повним правом розглядати розвиток електронних платежів як специфічний фактор економічного зростання з усіма наслідками, що звідси випливають.

По-друге, розвиток електронних платежів позитивно впливає на фінансову систему й монетизацію економіки. Впровадження електронних платежів сприяє залученню коштів населення й компаній у банківську систему і зменшує готівковий оборот[5].

Збільшення частки безготівкового обігу призводить до збільшення мультиплікаційного ефекту банківської системи. Залучені електронними платіжними інструментами кошти збільшують ліквідність банків, проходять через банківську систему і збільшуються в багато раз.

Отримані таким чином кредитні ресурси й збільшені зобов'язання банків перед реальним сектором економіки спрощують товарно-грошовий оборот і дають доступ до додаткових коштів населенню й підприємствам. За умови наявності невикористаних резервів в економіці додаткові кредити спричиняють реальний ріст споживання й інвестицій.

Нарешті широке поширення безготівкових платежів робить ці інструменти більш доступними й необхідними для широких верств населення.

Таким чином, збільшується охоплення населення послугами банківської системи, що зменшує непродуктивні готівкові заощадження, стимулює розвиток малого бізнесу і зменшується роль тіньових фінансових послуг.

Кількість підприємств, котрі здійснюють безготівкові платежі, значно зросла в порівнянні з минулими роками. Що тільки закріплює успіх популяризації безготівкових операцій, котрі активно поширюються в усіх сферах діяльності Української економіки.

На рис. 1.2 наведений економічний ефект переходу на безготівкові розрахунки.

Зменшення грошового обігу
Збільшення грошового мультиплікатору
Зростання грошових агрегатів Збільшення кредитних ресурсів
Розвиток фінансової системи Широкий доступ до фінансових послуг Економічне зростання

Рис.1.2 Економічний ефект переходу на безготівкові розрахунки*

*Примітка: складено автором за джерелом [2]

По-третє, запровадження безготівкових платежів означає скорочення операційних витрат банківської системи і держави в цілому. Витрати на обслуговування готівкової платіжної системи пов'язане з істотними витратами, які в кінцевому підсумку покриваються суспільством. Ці витрати включають витрати центрального банку на друкування паперових грошей і обслуговування міжбанківських розрахунків, витрати держави на здійснення нагляду та запобігання злочинам у цій сфері, витрати часу споживачів і підприємств на облік і проведення розрахунків, витрати банків і підрядників на підтримання фізичної інфраструктури грошового обігу, інкасацію і транспортування паперових грошей, обробку платежів [5].

При цьому вартість безготівкових розрахунків, як правило, оцінюється як менша в порівнянні з готівкою. Це пояснюється цілим рядом причин. Зокрема, при електронних розрахунках споживачі витрачають менше часу на проведення трансакції і не змушені витрачати час на отримання готівки. Роздрібні підприємства не несуть витрат на інкасацію та зберігання готівки, можуть обслуговувати більше клієнтів, несуть менше ризиків при отриманні коштів. Банки зменшують витрати на обслуговування фізичної готівки.

Структура витрат на обслуговування готівкових та безготівкових розрахунків принципово відрізняється. Обслуговування готівкових платежів вимагає відносно невеликих фіксованих витрат, проте змінні витрати ростуть одночасно зі збільшенням обсягу операцій, що обмежую економії на масштабах. У випадку безготівкових розрахунків ситуація інша. Електронні платежі вимагають більших інвестицій в інфраструктуру, але значно менших змінних витрат. Інакше кажучи, безготівкові трансакції становляться відносно дешевшими при збільшенні їх частки в загальному обсязі операцій, що означає економію на масштабах при зростанні безготівкових трансакцій. Таким чином, при впровадженні електронних платежів витрати користувачів платіжних систем поступово зменшуються при збільшенні обсягу безготівкових платежів, а економічні ресурси вивільняються для більш ефективного використання [45].

Загальна економія від розповсюдження електронних платежів може досягати 1% від ВВП.

По-четверте, збільшення безготівкового обігу може сприяти зменшенню тіньової економіки, у якій використовуються переважно готівкові розрахунки завдяки їх анонімності. Таким чином, збільшення популярності електронних платіжних інструментів може призвести до появи конкурентних переваг в офіційних підприємств, які приймають такі інструменти. Крім того, поширення безготівкових розрахунків часто сильно зменшує частоту готівкових розрахунків на великі суми в офіційній економіці, що збільшує прозорість платежів і спрощує боротьбу з відмиванням грошей [53].

В «сірій економіці» частина наявного виторгу не включається у звітність щодо отриманих доходів, що дозволяє занизити отриманий прибуток. Тіньові доходи потім використовуються для виплати тіньової зарплати, дозволяючи заощадити на оплаті податків і зборів, або використовуються далі в тіньовій економіці.

Впровадження електронних платіжних інструментів, зокрема банківських платіжних карт, зменшує грошовий потік, доступний для тіньового обороту й обмежує ухилення від податків.

Таким чином, збільшення використання електронних платіжних інструментів може сприяти зменшенню тіньової економіки, що збільшує податкові надходження за рахунок розширення бази оподатковування без зміни податкового тиску. По-п'яте, електронні платежі мають велике значення для розвитку туризму та електронної комерції. У міжнародному туризмі платіжні карти стали використовуватися як безпечні платіжні інструменти, що приймаються по всьому світу. Зменшились ризики, пов'язані з перевезенням великих сум грошей, а процес замовлення квитків та бронювання місць в готелі значно спростився. Одночасно збільшились інші витрати туристів. Таким чином, розширення платіжної інфраструктури та збільшення електронних платежів дозволило збільшити доходи, отримані від туризму, а також стимулювати зростання галузей, пов'язаних з туризмом [14].

Електронна комерція - це ще одна галузь економіки, розвиток якої безпосередньо пов'язаний з платіжними системами. У принципі, електронна комерція можлива без електронних платежів, коли замовлення проводиться в режимі «онлайн», а розрахунки проходять із використанням паперових інструментів. Однак масштабний розвиток електронної комерції неможливо без електронних платежів, оскільки їх відсутність обмежує розміри підприємства і зменшує конкурентні переваги. Розвиток електронної комерції має низку позитивних наслідків для економіки [3].

Електронна комерція збільшує конкуренцію в роздрібній торгівлі, забезпечує ширший вибір товарів для споживача, стимулюючи споживання, збільшує ефективність використання ресурсів. У країнах з низьким рівнем електронних платежів, платежі «онлайн» можуть стимулювати подальший розвиток роздрібних електронних платежів.

Таким чином, впровадження електронних платежів допомагає розвитку економіки в цілому. Водночас, поширення електронних платежів пов'язане з цілою низкою ризиків.

Успішне функціонування платіжної системи завжди залежало від довіри учасників до платіжних інструментів. Навіть невеликі сумніви або проблеми у функціонуванні системи часто приводили до цілковитого розладу системи та переходу до альтернативних платіжних інструментів.

В електронних платіжних системах функціонування системи пов'язане з безперебійною роботою і якістю критичної інфраструктури, що може робити їх значно вразливішими, ніж паперові розрахунки. Також важливим фактором є захист клієнта від шахрайських операцій[4].

Окрема проблема – анонімність і захист приватної інформації споживачів.

Використання електронних платежів дозволяє зібрати детальну інформацію про покупки окремих споживачів і про них самих. Втрата або недобросовісне використання особистих даних учасниками системи, особливо в країнах без культури захисту особистої інформації, може спричинити негативні наслідки для користувачів.

Необхідно підкреслити, що одержання користувачем усіх переваг від поширення безготівкових розрахунків і мінімізація ризиків залежить від рівня конкуренції на ринку платіжних систем. Відсутність або обмеження конкуренції призводить до підвищення цін та зниження якості послуг (або ж і те і інше) що надаються. На ринку платіжних систем погіршення конкурентного середовища може зменшити довіру та інтерес до використання електронних платіжних інструментів і, відповідно, нівелювати можливі переваги використання електронних платежів в економіці.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННИХ ГРОШЕЙ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

2.1 Нормативно – правова основа функціонування ринку електронних грошей в Україні

За останні кілька років оплата товарів і послуг через Інтернет набуває дедалі більшої популярності, оскільки такий спосіб доступний, зручний і економить час. У чому переваги й особливості функціонування електронних коштів – далі.

Проте, як тільки мова заходить про правове регулювання використання електронних грошей, чимало питань так і залишаються невирішеними.

Почнемо з анонімності. Ч. 1 ст. 13 ЗУ «Про електронну комерцію» [32] передбачає те, що «розрахунки у сфері електронної комерції можуть здійснюватися з використанням платіжних інструментів, електронних грошей, шляхом переказу коштів або оплати готівкою з дотриманням вимог законодавства щодо оформлення готівкових та безготівкових розрахунків, а також в інший спосіб, передбачений законодавством України» [32]. У той час, коли отримувача та відправника грошей при безготівкових розрахунках завжди можна встановити, аналогічно і при готівкових (шляхом маркування грошей спеціальною фарбою тощо), то отримувача і відправника електронних грошей встановити майже нереально.

Функція анонімності сприяє процвітанню тіньової економіки, уникненню від оподаткування, а також видається цілковито зручною у використанні для пропонування/отримання хабаря, розрахунків при купівлі наркотичних речовин, можливість створення фінансових пірамід тощо.

Фактично єдиним способом контролювання таких розрахунків є лише обмеження обсягу анонімних переказів, але й такий не завжди дієвий при

окремих одиничних незаконних розрахунках. Порівнюючи готівку та безготівкові розрахунок, брудні гроші все ж превалюють в готівці. Але зважаючи на можливість анонімних переказів електронних грошей, вони стають ще більш зручним аналогом в обороті брудних грошей. Щоб хоч якось контролювати це необхідно створити механізм контролю за операціями. Частково такий уже передбачений: у п.9.8 названого вище проекту закону зазначається: «Платіжна організація платіжної системи зобов'язана забезпечити зберігання інформації про кожну операцію з переказу коштів, здійснену її учасниками, в системі обліку платіжної організації платіжної системи, з можливістю відновити дані про дату здійснення операції, ініціатора та отримувача переказу, місце ініціювання та виплати переказу, суму та валюту переказу коштів» [33].

Окрім того у п. 9.5 цього ж таки проекту вказано, що «Платіжна організація платіжної системи несе відповідальність за діяльність своїх учасників та операторів послуг платіжної інфраструктури. Платіжна організація платіжної системи має право виконувати функції учасника цієї платіжної системи. У цьому разі на неї поширюються вимоги цього Закону, як до учасника платіжної системи» [33]. У сучасній же редакції закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні»[32] така вимога відсутня. А значить відповідальність за порушення ніхто не несе, адже немає механізму як такого. Частково ситуацію виправлено в законопроекті, де йдеться про те, що відповідальність за цільове використання коштів з рахунку несе емітент електронних грошей, небанківська фінансова установа, яка має ліцензію на переказ коштів.

Але, прямо відповідальними будуть за цими положеннями лише емітенти-небанківські установи.

Пропонуємо запровадження відповідальності і для конкретних користувачів-порушників, нормами про яку було б доцільно доповнити відповідні кодекси (кримінальний, адміністративний), адже саме вони

створюють ситуації незаконного використання електронних коштів, а оскільки сфера не досить вивчена і значною мірою залежить від розвитку інформаційних технологій, то варто передбачити окремі норми, що передбачали б відповідальність суто за неправомірне використання, переказ для нелегальних цілей, шахрайство з електронними грошима, створення фінансових пірамід в середині системи шляхом використання електронних грошей тощо[33;50].

Більш тому, питанням є і те, що зареєструватись у системі може хоч неповнолітній, при тому, яким чином ним буде здійснюватися розпорядження електронними коштами ніяким чином обмежити буде неможливо. В законі України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні»[33] вказано, що користувач підтверджує, що володіє необхідною дієздатністю та правоздатністю направленням запиту про реєстрацію електронного гаманця, тобто як такої жодної перевірки немає. З цього робимо висновок, що повернути кошти, внесені в систему, наприклад, у разі розпорядження неповнолітнім великою сумою без відома батьків (опікунів), є неможливим, адже довести, що саме малолітній був відправником переказу неможливо. Платіжній системі не важлива мотивація здійснення переказу, наявність чи відсутність дієздатності (реальна), легальність операції, адже її роль – лише комунікатор для переказу грошей. Виходить, що користувач дієздатний і законослухняний [5].

Пропонуємо все таки не лібералізувати платіжні системи настільки, щоб електронними грошима могли користуватись навіть ті, хто, за законом, самостійно розпоряджатись власними коштами не можуть в силу свого віку чи стану здоров'я. Тобто все ж зробити певний ценз під час реєстрації. Наступною проблемою є те, що, якими б прогресивними не були інформаційні технології, багато чого у механізмі їх дії абсолютно не залежить від людини. Так, при виході з ладу платіжної системи, втраті даних тощо неможливо буде ні встановити яка сума була на вашому рахунку, ні які

операції з нього здійснювались, а, як наслідок, і відшкодувати необхідну кількість грошей, які перебували на вашому електронному гаманці. Не слід забувати й про численні хакерські атаки, можливість крадіжки особистих даних (облікових записів користувачів системи), а з ними й втрати коштів; про поширений серед Емітент шахраїв фішинг (вірус, який запам'ятовує послідовність натискання клавіш (наприклад, паролі) в системі електронного гаманця), що масово зараз спіткає користувачів електронних гаманців та багато інших шахрайських операцій[43;52].

У за даними Директиви 2000/46/ЄС Європейського парламенту та Ради «Про започаткування та здійснення діяльності установами – емітентами електронних грошей та пруденційний нагляд за ними» [10] банки чітко прописують, що «Емітент не відповідає за несправності, помилки і збоїв в роботі програмних або апаратних засобів, що забезпечують використання електронних грошей, які виникли з причин, не залежних від Емітента, а також пов'язані з цим збитки Користувача-фізичної особи» [10], а також: «не несе відповідальності за які-небудь реальні збитки і упущену вигоду Користувача-фізичної особи або третіх осіб, втрату інформації в результаті використання або неможливості використання електронних грошей» [10]. На жаль, жодного механізму подальших дій наше законодавство в разі «падіння системи» не передбачило, і «вкладники» практично користуються цим благом електронних грошей на особисту небезпеку [3]. Пропонуємо створення такими системами, по-перше, надійних резервних копій облікових записів (тобто закріплювати за кожною такою електронною системою обов'язок вести подвійний облік користувачів, а також використання механізму «страхування» рахунків користувачів шляхом чи то домовленостей з банками, чи то реальних грошових резервів (як це робить ФГВ фізичних осіб в Україні). Діяльність банків є ризикованою, а тому держава по відношенню до них впровадила своєрідний «механізм публічного страхування» – Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. Отже, якщо банк

визнають неплатоспроможним, його вкладникам здійснюють відшкодування у граничному розмірі 200 000 грн. От тільки неясно, яким чином зможуть повернути свої кошти користувачі електронних грошей від інших потенційних емітентів. Навіть з банками це питання є достатньо дискусійним. Коли банкрутували Фідобанк – емітент системи MoneXy, і «Михайлівський» – емітент MasterCard, постало питання, що робити з користувачами електронних грошей цих систем. Фактично емпіричним шляхом прийшли до того, що система має оперативною, шукати новий партнерський банк. Альтернативного емітента знайти не так вже й просто, особливо, коли останній має взяти на себе зобов'язання банку, який збанкрутував, тобто інвестувати на власний ризик. Отже, правового регулювання вимагають наслідки таких комерційних ризиків як банкрутство, позбавлення ліцензії емітента, що є фінансовою установою, відмінною від банку (що планується в перспективі) [20;23].

Щодо небанківських фінансових установ-емітентів знову ж таки загрожує небезпека неконтрольованих емісій, адже в проекті закону самого механізму контролю не передбачено. Тому з одного боку розширення кола потенційних емітентів є свого роду позитивним моментом, от тільки це тягне за собою значну фінансову відповідальність, і чи буде дотримано принципу повного відшкодування шкоди користувачам в разі невдалої діяльності достеменно невідомо. Звісно, за НБУ залишатиметься право узгодження правил емісії, встановлення її максимального ліміту, зберігати грошовий еквівалент випущених небанківськими установами електронних грошей на банківському рахунку, проте пропонуємо скористатися вже напрацьованим і перевіраним досвідом і зобов'язати небанківські установи теж створювати резерви на випадок припинення своєї діяльності, аби шкоду, яку цим буде завдано користувачам, було з чого відшкодовувати, тобто по суті створити резерв виконання зобов'язання, забезпечити його[19;30].

Вимоги, що регулюють випуск та використання електронних грошей в Україні, викладено у ст. 15 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» від 05.04.2001 р. № 2346-III (далі – Закон № 2346) [33] та Положенні про електронні гроші в Україні, затвердженому постановою Правління Національного банку України від 04.11.2010 р. № 481 (далі – Положення № 481)[36]. Положення регулює діяльність, пов'язану з випуском електронних грошей в Україні, та запроваджує моніторинг за такою діяльністю [43].

Випуск електронних грошей в Україні мають право здійснювати лише банки. Банк надає своїм клієнтам такі фінансові послуги у сфері використання електронних грошей:

- розповсюдження електронних грошей;
- здійснення обмінних операцій з електронними грошима;
- надання засобів поповнення електронними грошима електронних пристроїв;
- приймання електронних грошей в обмін на готівкові/безготівкові кошти [43].

Закономірним результатом став бурхливий розвиток одного з найперспективніших напрямів електронного бізнесу - фінансових Internet-послуг.

І сьогодні електронним фінансовим послугам належить чільне місце в системі електронного бізнесу.

Фінансові електронні послуги (далі: е-послуги) як сегмент е-бізнесу вимагають визначення як поняття.

Під фінансовою електронною послугою будемо розуміти послугу, яка (або частина якої) надається через мережу Internet у режимі on-line, використовуючи особливості комунікаційного середовища нового покоління, а саме: можливість одночасного забезпечення інформаційної взаємодії провайдера послуги з великою кількістю клієнтів, забезпечення доступності

інформації незалежно від місцезнаходження клієнта та часу доби, глобальність послуг, можливість оперативного прийняття рішень у процесі взаємодії між системою і користувачами тощо.

Оскільки практика розробки та експлуатації сучасних систем електронних платежів зумовила відокремлення платіжної операції від комерційної, якою є продаж товарів, для класифікації електронних фінансових послуг як категорії е-бізнесу слід, перш за все, виокремити дві сфери застосування цих послуг: фінансове забезпечення електронної комерції в Internet та електронні фінансові послуги в мережі, класифікацію наведено на рис. 2.1.

Рис. 2.1. Класифікація електронних фінансових послуг

*Примітка: розроблено автором за джерелом:[24;33;43]

Згідно з вимогами п. 15.2 ст. 15 Закону № 2346 банк, який планує здійснювати випуск електронних грошей, зобов'язаний спершу узгодити з

Національним банком України (далі – Нацбанк, НБУ) правила їх використання в порядку, встановленому нормативно-правовим актом НБУ [33]. Відповідно до вимог Нацбанку суб'єкти, що здійснюють операції з електронними грошми (емітент електронних грошей, оператор, агенти, торговці і користувачі), можуть робити це тільки за правилами, погодженими з НБУ [48].

На території нашої держави будь-які операції з використанням електронних грошей регулюються даними законодавчими документами:

Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» від 5.04.2001 р.(з внесеними поправками від 16.01.2003 р.);[33].

Постанова Національного банку України «Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України з питань регулювання випуску та обігу електронних грошей» № 481 від 04.11.2010 р.[43].

Постанова Національного банку України «Про здійснення операцій з використанням спеціальних платіжних засобів» від 30.04.2010 р. [37].

Дані правові Закони регулюють відносини, що відносяться до використання фінансових операцій в мережі Інтернет, проте згідно трактувань певних термінів виникають деякі двозначності. Для прикладу, Постановою Нацбанку № 481 від 04.11.2010 року електронні гроші визначаються як одиниці вартості і використовуються в ролі засобу платежу [43]. В той час такого терміну як «засіб платежу» в українському законодавстві немає взагалі, але Цивільний Кодекс розкриває поняття «платіжного засобу», дане визначення розглядає гривню як єдиний законний платіжний засіб на території України [54].

Національний банк України відповідно Закону України "Про платіжні системи та переказ коштів в Україні" веде Реєстр платіжних систем, систем розрахунків, учасників цих систем та операторів послуг платіжної інфраструктури (далі – Реєстр) [33]. Платіжні організації платіжних систем,

учасники платіжних систем та оператори послуг платіжної інфраструктури мають право здійснювати діяльність в Україні виключно після їх реєстрації шляхом внесення відомостей про них до Реєстру.

Відповідно до статті 41 Закону України "Про платіжні системи та переказ коштів в Україні"[33] Національний банк України здійснює оцінювання системно важливих платіжних систем, важливих платіжних систем та соціально важливих платіжних систем на відповідність вимогам законодавства України та міжнародним стандартам нагляду (оверсайту) платіжних систем для мінімізації ризиків, які властиві платіжним системам.

Порядок здійснення оцінювання платіжних систем встановлений Положенням про нагляд (оверсайт) платіжних систем та систем розрахунків в Україні, затвердженим постановою Правління Національного банку України від 28.11.2014 року № 755[33].

Комплексне оцінювання системно та соціально важливих платіжних систем здійснюється на підставі затвердженого Національним банком України плану комплексного оцінювання значущих платіжних систем.

Таблиця 2.1

Внесення які здійснює Національний банк України до Реєстру відомостей*

Резидент	Нерезидент
внутрішньодержавної платіжної системи та міжнародної платіжної системи, після узгодження правил цієї платіжної системи;	міжнародної платіжної системи, після узгодження умов та порядку діяльності цієї платіжної системи в Україні;
внутрішньодержавної платіжної системи та міжнародної платіжної системи, після отримання повідомлення платіжної організації про укладений з цим учасником договір	внутрішньобанківської платіжної системи після отримання повідомлення банку про початок діяльності цієї системи;
оператора послуг платіжної інфраструктури після узгодження умов та порядку його діяльності.	учасника міжнародної платіжної системи, платіжною організацією якої є нерезидент, після реєстрації договору про участь у міжнародній платіжній системі;

*Примітка: розроблено автором за джерелом [32]

Ще одна важлива проблема української юрисдикції полягає у використанні електронних грошей платниками Єдиного податку. Суть

полягає у тому, що згідно ст. 291 Податкового кодексу України, платники Єдиного податку можуть розраховуватись за отримані товари чи послуги тільки у готівковій чи безготівковій грошовій формі [35]. А згідно трактування визначень у тій же Постанові Нацбанку № 481, електронні гроші не можна вважати ні готівковою, ні безготівковою формою [33].

Для вирішення цієї проблеми, деякі платіжні системи пропонують скористатись посередником для здійснення тієї чи іншої фінансової операції, щоправда, за окремі кошти, які стягуються з платника.

Очевидно, що регуляторне законодавство даного сегменту ринку в Україні потребує значного доопрацювання, адже, як свідчить практика інших країн — при виникненні будь-яких проблем на національному ринку, іноземні компанії-нерезиденти, що проводять більш ліберальну політику, займають місце вітчизняних. Тобто, економіка країни отримує в результаті фінансові збитки. Чіткіше формулювання визначень та основних правил регулювання розрахункових відносин між державними органами, юридичними та фізичними особами приведуть до швидкого розвитку електронної комерції в Україні.

Україна на шляху інтеграції до міжнародного співтовариства не може залишатись осторонь процесів, що відбуваються, зокрема, у сфері інформаційних технологій. Особливо актуальним є питання правового регулювання електронних грошей у нашій державі. Доопрацювання потребують положення, пов'язані з мінімізацією ризиків користування електронними грошима та контролю за їх випуском і легальністю використання [11].

Проблемним моментом є й те, чи будуть відшкодовані електронні гроші, залучені банком від користувачів платіжної системи, адже Постанова Правління НБУ №516 «Про затвердження Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами» від 03.12.2003 передбачено [39], що

«Фонд відшкодовує кошти в розмірі вкладу, включаючи відсотки, станом на день початку процедури виведення Фондом банку з ринку, але не більше суми граничного розміру відшкодування коштів за вкладами, встановленого на цей день, незалежно від кількості вкладів в одному банку» [30]. Для того, аби зробити висновок про те, чи буде забезпечено відшкодування шкоди достатньо звернути увагу на те, що у Постанова Правління НБУ №516«Про затвердження Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами» [39] вкладом є «кошти в готівковій або безготівковій формі у валюті України або в іноземній валюті, які залучені банком від вкладника (або які надійшли для вкладника) на умовах договору банківського вкладу (депозиту), банківського рахунку або шляхом видачі іменного депозитного сертифіката, включаючи нараховані відсотки на такі кошти»[39]. Оскільки у визначенні вкладу взагалі не передбачено існування такої форми грошей як електронні, то зрозуміло, що банк не дає клієнтам жодних гарантій щодо забезпечення відшкодування останніх. Це зокрема підтверджується і листом НБУ «Про особливості здійснення операцій з електронними грошима» від 07.02.2014 № 25-109/5294[34], де визначено, що «електронні гроші використовуються як засіб здійснення платежів, приймаються обмеженим колом осіб, надаються емітентом в обмін на кошти у готівковій або безготівковій формі і відповідно до законів України не є валютними цінностями та грошовими коштами» [34].

З проаналізованих нами джерел також стає зрозуміло, що певні незручності може викликати й «обмеженість щодо виконання ними функцій засобу платежу і засобу обігу. Як засіб плати електронні гроші мають істотні технічні обмеження: можливість їх приймання залежить від технічної оснащеності торговців (наявність терміналів, електронних гаманців тощо). Стосовно виконання електронними грошима функції збереження вартості зазначимо, що сьогодні вона також вельми обмежена, оскільки проценти за електронними грошима не нараховуються. Електронним грошам властиве

внутрішнє протиріччя – з одного боку, вони є засобом платежу, з іншого – зобов'язанням, яке підлягає виконанню у звичайних не електронних грошах» [24]. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України та НБУ № 753 «Про схвалення Концепції розповсюдження безготівкових розрахунків з використанням спеціальних платіжних засобів»[41]: «Національний банк України не узгоджував правила використання електронних грошей WebMoney Transfer, Інтернет.Гроші, VkrMoney, RBKMoney, QJWI, E-gold», – їх не можна використовувати в Україні, попри велику їх популярність у світі[41].

Питання не можна залишати неврегульованим, тому шляхами виходу з проблеми є налагодження співпраці з найпопулярнішими з цих систем, а також популяризацію використання вже існуючих в Україні електронних грошей.

2.2 Аналіз ринку електронних грошей в Україні

У 2006 році готівкових операцій у нашій державі було майже дві третини, за два роки ситуація кардинально змінилася. Нині українці майже у 80% платіжних операцій обходяться без готівки. А платіжних карток в Україні вже 60 мільйонів.

Це світовий тренд, наступним кроком якого буде використання криптовалют. Поки українські правоохоронці об'єктивно чи ні шукають засоби тиску на підприємців, які працюють із крипто валютами, ми вже увійшли у десятку країн за кількістю користувачів цими активами.

Валютою майбутнього є не паперова, а цифрова. Вона не зношується та не потребує витрат на оновлення. Якщо використання електронних національних валют існує у світі давно, то використання так званих електронних грошей тільки набирає обертів. Головна відмінність між ними така, випуск усіх електронних національних валют та операції з ними регулюються центральними банками.

Це такі ж гроші, у яких замість паперової обгортки – пластикова банківська картка. На них впливає інфляція, їх вартість залежить від розміру національної економіки, ВВП країни тощо. Натомість електронні гроші може випустити кожен, хто розуміється на відповідних системах програмування. Зазвичай вони не підкріплені реальними матеріальними цінностями, а їх вартість залежить від попиту на ринку[48].

Таблиця 2.2

Переваги та недоліки використання електронних грошей*

Переваги	Недоліки
зручність як під час їх отримання, так і під час здійснення розрахунків ними;	ризики шахрайства;
безпека цілісності інформації та захист від її несанкціонованого відтворення;	зняття готівки лише з комісією;
	не підлягають виплаті фондом гарантування вкладів фізичних осіб
анонімність платника та отримувача грошей;	відсутність нарахованих відсотків за зберігання грошей на рахунках;
можливість конвертації у законні засоби платежу, емітовані центральним банком.	
можливість роботи в режимі on-line для платника та одержувача коштів;	доступ обмежується програмно - технічними засобами в роздрібній сфері;
портативність (використання електронних грошей не повинне залежати від фізичного місця розташування їх держателів);	обмеження обігу визначено законами та постановами НБУ;

Примітка: складено автором на основі джерела [1;3;8]

В Україні ринок електронних грошей врегульований достатньо слабо. Їх випуск та використання регулюється Законом України «Про платіжні системи та переказ коштів» [33], але його норм замало для повноцінної співпраці держави та ринку. Це призводить до хаотичних рішень і відповідних наслідків.

Наприклад, безумовно правильним рішенням з боку української влади було застосування санкцій до компаній, пов'язаних із Російської Федерацією. До цього переліку, нагадаю, потрапила і платіжна система WebMoney[28].

Але спосіб, у який регулятор реалізував припинення роботи платіжної системи, сумнівний. Через відсутність перехідного періоду чотири мільйони українців просто в один день не змогли вивести з системи свої гроші. Можна, звичайно, критикувати цих українців. Мовляв, не варто було користуватися російською платіжною системою. Утім, не треба забувати, що у нас офіційно, з дозволу держави функціонують російські "Сбербанк", "Промінвестбанк", "ВТБ банк" та інші [47].

Клієнти цих банків – теж українці, з єдиною різницею, вони мають право доступу до своїх грошей. То де ж у цих діях здоровий глузд, справедливість та інтереси держави? Останнім часом особливим попитом серед електронних грошей користуються криптовалюти. Вони базуються на надскладних криптографічних системах електронного шифрування, а їхня основна риса – повна анонімність у використанні.

Ані центробанки, ні уряди країн жодним чином не можуть вплинути на фінансові операції із криптовалютами. Це у прямому сенсі – руйнування основної монополії сучасного світу, монополії на виробництво грошей. Саме тому на початку появи криптовалют більшість центральних банків та урядів країн були проти цих грошей, а операції з ними були поза законом. Проте шалений попит та неможливість його спинити, змусив більшість провідних країн переглянути своє ставлення до криптовалют.

Краще за все це демонструє приклад біткоїна, який з'явився у 2009 році, і коштував менше десятої частини одного цента. Менше ніж за 10 років його вартість зросла до шести з половиною 1000 доларів. Цей тренд спостерігається і в Україні. Так, за криптовалюту в Києві вже купили квартиру, Бориспільський районний суд в цьому році прийняв перший позов про моральну компенсацію в один біткоїн.

В Україні є банк-емітент електронних грошей, легальний ломбард цифрової валюти. А за останній рік компаніями з українським походженням

було створено 25 криптовалют. Наприклад, Karbo, вартість якого на цей момент складає пів долара [47].

Та, попри це, ринок електронних грошей залишається нерегульованим, та в деяких моментах нелегальним. Через це, відкриваються можливості для шахраїв, але страждають і чесні підприємці. Це відштовхує потенційних інвесторів і обмежує можливості українського бізнесу. Аргументи противників впровадження цифрової валюти стандартні. Мовляв, електронні гроші потрібні тільки для відмивання коштів та розрахунків на чорних ринках.

Таке положення хибне: цього явища масово немає, але воно буде за умови подальшої відсутності законодавчої регуляції ринку. До того ж, електронні розрахунки сьогодні побудовані на системі blockchain, яка робить розрахункові операції прозорими. Технологія створює облікову книгу, де відображені всі дії учасників фінансової операції, які стають єдиною фінансовою історією. Втрутитись в транзакцію або змінити дані просто неможливо [54;63].

Але, оскільки транзакції за blockchain проводяться тет-а-тет, без втручання адміністраторів, це ускладнює відстеження руху грошових потоків, і їх оподаткування. Саме це, турбує чиновників, які виступають проти законодавчого впровадження ринку електронних грошей. Але, блокування цього впровадження ніяк не вирішує проблеми вже існуючого ринку електронних грошей в Україні. Тому діяти треба вже сьогодні[64].

Провідні експерти європейського фінансового ринку погоджуються: чи не половина операцій з біткойном – нелегальні. Але ті ж самі експерти стверджують, якщо ігнорувати проблему, вже скоро у Центробанків просто не буде вибору. І вони будуть змушені зробити ринок електронних валют офіційним і встановити правила регуляції для них.

Це стосується зокрема і Нацбанку України, який сьогодні знаходиться у позиції стороннього спостерігача, у той час у країні на повну потужність

функціонує ринок електронних грошей. Закривати на це очі – недалекоглядно, адже глобалізація фінансових операцій ставить сучасні виклики перед кожною країною світу, вимагаючи швидкої реакції на будь-які зміни [14;54].

Легально чи ні, але Україна та українці, не залишаться осторонь цих процесів. Тому, завдання відповідальної держави надати галузі цифрових грошей усі можливі умови для подальшого розвитку.

Загальна кількість операцій із використанням платіжних карток за дев'ять місяців 2018 року склала 2,8 млрд шт., а їх обсяг – понад 2 трлн грн. Ці показники у порівнянні з аналогічним періодом 2017 року зросли на 27,2% та 38,5% відповідно.

Кількість безготівкових операцій становила понад 2,2 млрд шт., з яких 1,1 млрд операцій (51,7%) припадало на розрахунки у торговельній мережі.

Обсяг таких операцій становив 902,7 млрд грн та розподілився наступним чином:

- 312,0 млрд грн припадало на операції у мережі Інтернет (34,6% від загального обсягу безготівкових операцій);
- 300,7 млрд грн – на операції з переказу коштів з картки на картку (33,3%);
- 267,8 млрд грн – розрахунки у торговельній мережі (29,7%);
- 22,2 млрд грн – у пристроях самообслуговування (банкомати, ПТКС) (2,5%) (див. дод. Д).

Такі темпи розвитку безготівкових операцій в Україні відображають реальний попит населення на безготівкові розрахунки та інноваційні технології.

Станом на 1 жовтня 2018 року порівняно з початком поточного року збільшилася загальна кількість:

- платіжних карток в обігу – на 1,3% до 60,6 млн шт.;
- активних платіжних карток – на 5,1% до 36,6 млн шт.;

- безконтактних платіжних карток – на 31,4% до 3,6 млн шт.,
детальніше наведено на рис. 2.2.

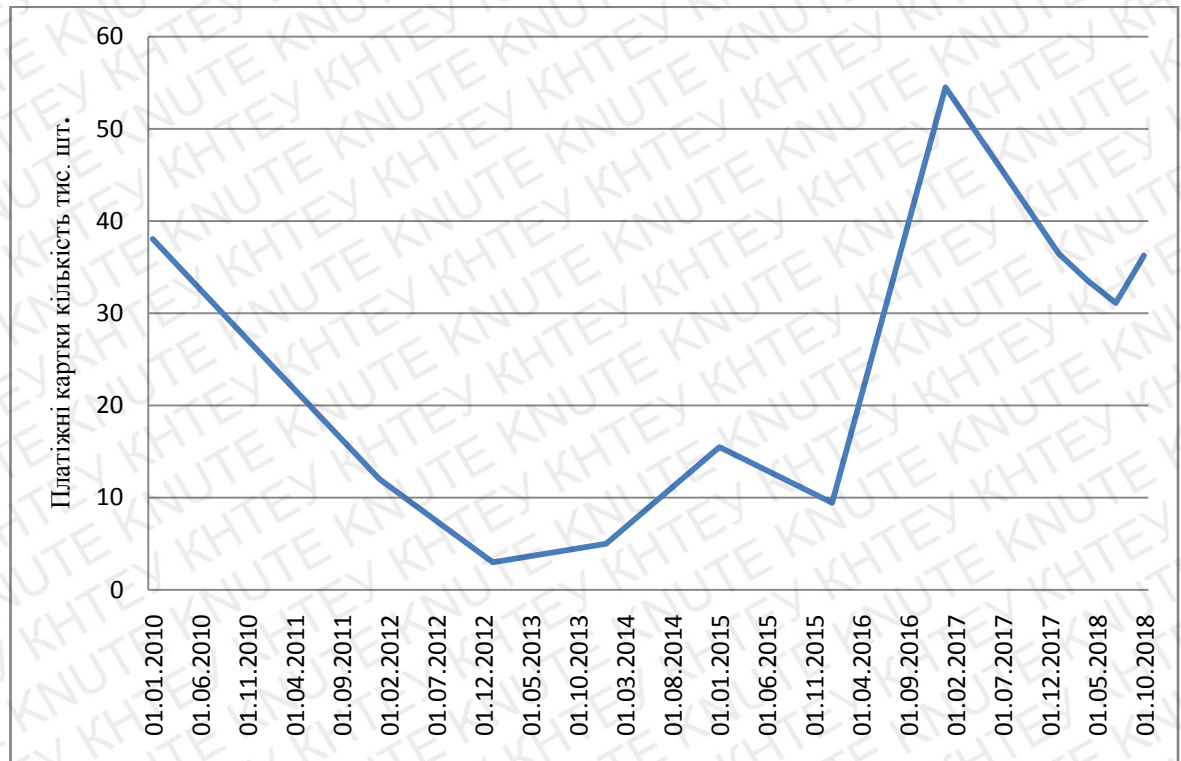

Рис. 2.2 Динаміка платіжних карток, які емітовані українськими банками в період з 01.01.2007-01.01.2018 рр.*

*Примітки: Розроблено автором за джерелом [44]

У розрізі картових платіжних систем кількість активних карток у платіжній системі MasterCard становила 24,9 млн шт., у Visa – 11,3 млн шт., у НПС "ПРОСТІР" – 0,4 млн шт., інші – 0,008 млн шт. На ринку України також зберігається стабільний позитивний тренд розширення платіжної інфраструктури.

На рис. 2.2 наведені загальні дані про кількість клієнтів, платіжних карток та платіжних пристроїв в Україні.

За дев'ять місяців 2018 року мережа торговельних платіжних терміналів зросла на 13,6% до 263,5 тис. шт. (станом на 1 жовтня 2018 року). Водночас популяризація таких інноваційних сервісів як Apple Pay та Google

Рау стимулює розвиток безконтактної платіжної інфраструктури. На сьогодні вже 78,7% пристроїв торговельної мережі країни (207,3 тис. торговельних терміналів) забезпечують можливість здійснення безконтактної оплати, що на 3 в. п. більше ніж станом на 1 липня 2018 року (75,7%).

Станом на початок жовтня 2018 року в Україні на одну тисячу населення припадало 6,7 платіжних терміналів. Домінують за кількістю терміналів на тисячу населення м. Київ, Дніпропетровська та Одеська області. У м. Київ цей показник становив 17,8 шт./тисячу населення, у Дніпропетровській та Одеській областях – 9,1 та 7,7 відповідно. Але є й області, де цей показник значно нижчий, наприклад, у Тернопільській – 3,8; Закарпатській – 3,6; Донецькій – 2,8; Луганській – 1,6.

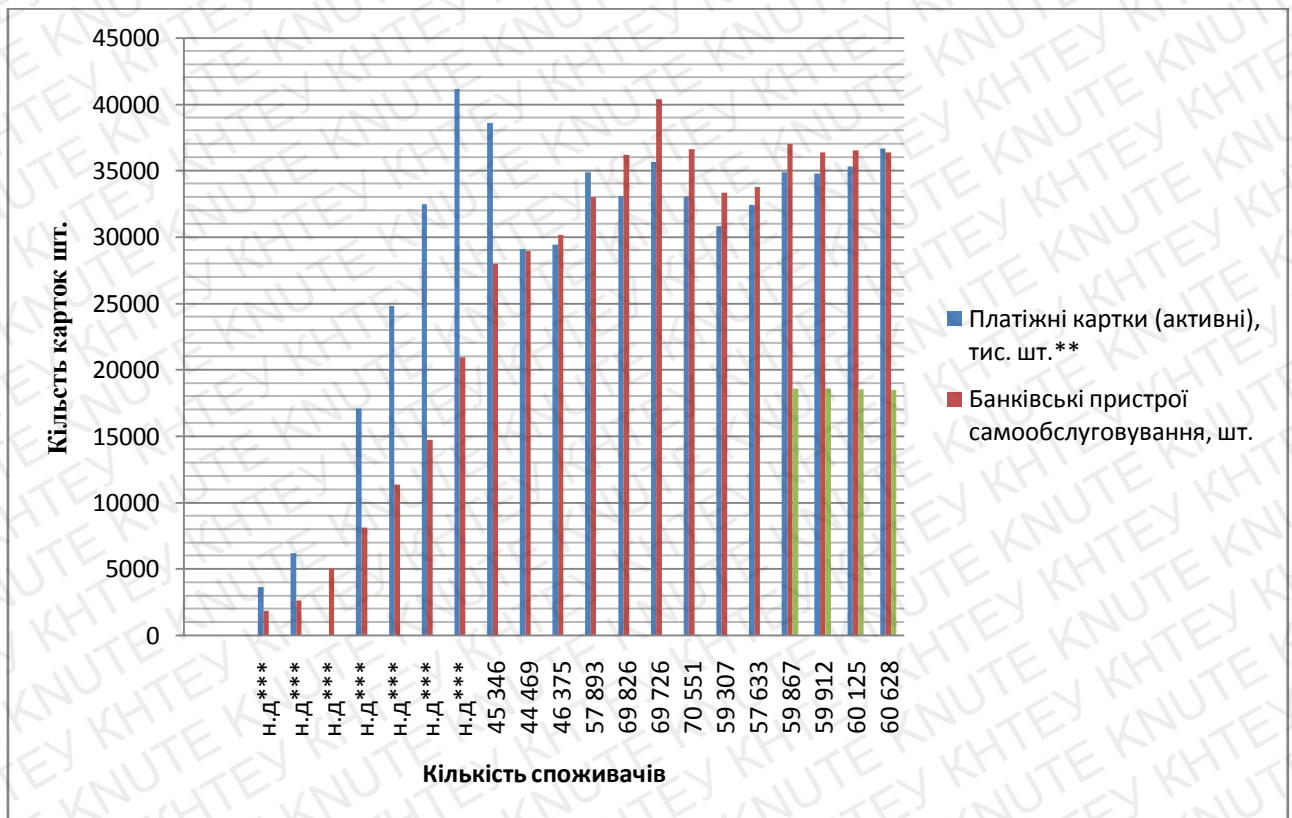

Рис. 2.3 Загальні дані про кількість клієнтів, платіжних карток та платіжних пристроїв в Україні станом на II квартал 2018 року *

Примітки:

*Розроблено автором за джерелом [44]

****Дані щодо кількості безконтактних платіжних терміналів, магазинів електронної комерції та держателів платіжних карток публікуються, починаючи з II кварталу 2018 року, згідно Рішення Правління НБУ від 09.08.2018 № 536-рш**

***** зазначається загальна кількість емітованих банком платіжних карток, термін дії яких не закінчився.**

****** зазначається загальна кількість емітованих банком платіжних карток, за якими була здійснена хоча б одна видаткова операція за останні три місяці (до 01.04.2012 року - за останні дванадцять місяців).**

******* немає даних. Відповідно до Постанови Правління НБУ №129 від 01 березня 2016 року (зі змінами від 05.05.2017), починаючи з 01.07.2017 р. відображається кількість банківських пристроїв самообслуговування в розрізі банкоматів, депозитних банкоматів та ПТКС**

******* AmericanExpress, УкрКарт та одноемітентні платіжні системи**

На рис. 2.4. наведено графік зростання використання клієнтами платіжних карток в Україні.

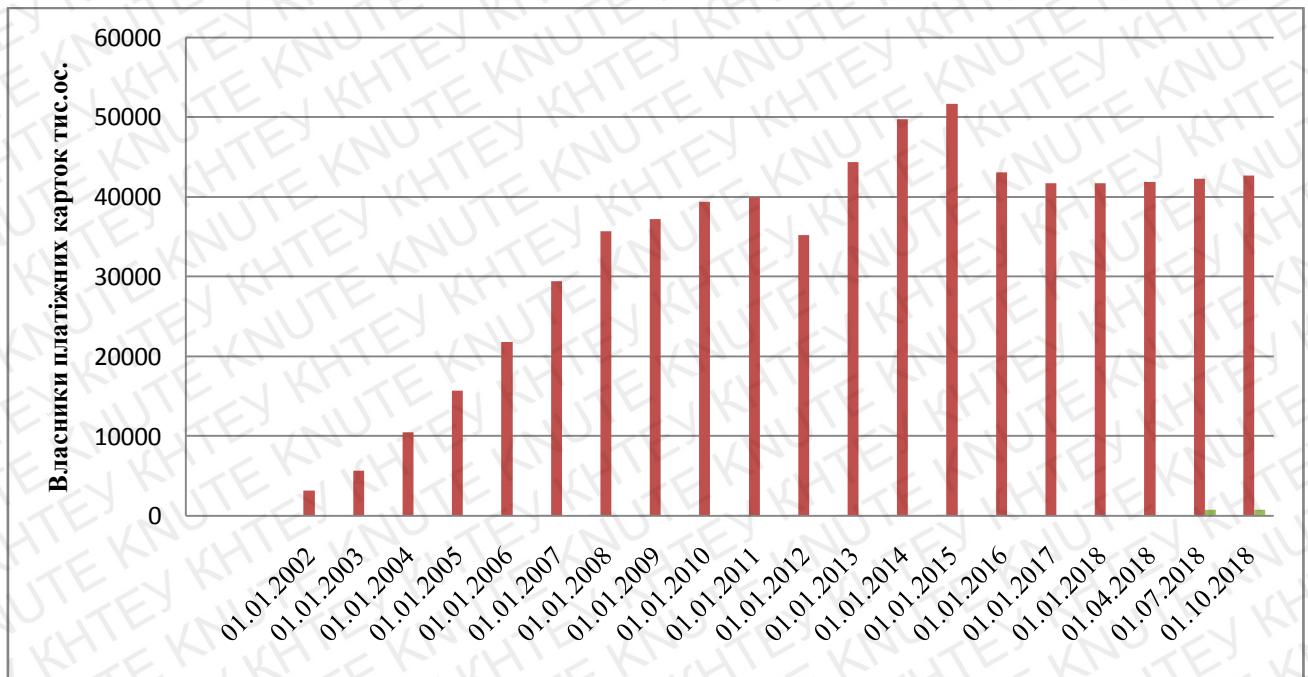

Рис. 2.4 Загальні дані про кількість клієнтів - власників платіжних карток в Україні періодом 01.01.2002 – 01.10.2018 рр. *

*Примітка: Розроблено автором за джерелом [44]

Кількість підприємств торгівлі та сфери послуг, що надають своїм клієнтам можливість здійснювати безготівкові розрахунки за допомогою платіжних карток, з

початку 2018 року зросла на 13% до 196,4 тис. од. (станом на 1 жовтня 2018 року) [44]. Докладніше про платіжні системи в Україні наведено в *додатку Д*.

2.3 Аналіз ринку електронних грошей в країнах з розвинутою економікою

Ринок електронних грошей в Європейському Союзі розвивається не так швидко, ніж очікувалося, і сьогодні не використав свого потенціалу. Серед головних причин називають недостатню чіткість бізнес-правил і відсутність таких пропозицій, які б переконали більшість користувачів у перевагах електронних грошей. Разом з цим, певні продукти, зокрема, серверні он-лайніві схеми, мають успіх у вільних нішах ринку та при деяких специфічного використання.

Крім того, постійно з'являються нові продукти та проекти. Європейський Центральний банк (далі ЄЦБ) визначає електронні гроші так: "Електронні гроші - це електронні записи про грошову вартість на технічному носії, які можуть бути повсюдно використані для здійснення платежів відмінними від випускаючої організації учасниками обміну, без участі банківського рахунку, але діє за принципом передоплати" [10].

Тим самим, за визначенням ЄЦБ, електронними грошима може називатися такий засіб, яке має наступні характеристики:

- може бути широко використано для здійснення платежів;
- має бути багатоцільовим платіжним засобом на відміну, наприклад, від телефонних карт;
- має бути передплаченим засобом (так звані prepaid bearer instrument або stored value instrument);
- не потрібно задіяти банківський рахунок і будь-яку авторизацію [65].

Переваги електронних грошей полягають в наступному: вони скорочують час проходження чека, зменшують тим самим транзакційні витрати бізнесу; скорочують паперовий обіг і потоки паперових грошей;

вирішують проблему довіри та інформаційних витрат між покупцем і продавцем; поширюють угоди але всьому світу, гроші стають дійсно світовими грошима [21].

Проблеми електронних грошей - це проблеми в першу чергу технічні.

Поширеність електронної оплати залежить також від того, чи встановлена відповідна платіжна система у продавця товару.

Функціонування електронних грошей тягне за собою і певні юридичні проблеми, зокрема визначення міри відповідальності банку і самого індивіда в разі крадіжки пластикової карти і даних електронного рахунку. Чи не повністю розробленої є також система регулювання обігу електронних грошей з боку центрального банку[13].

Електронні гроші пов'язані з соціальними витратами. Створення електронного аккаунта і електронні перекази вимагають від особи введення в систему досить великого числа персональних даних. Крім того, всі електронні угоди фіксуються і їх легко відстежувати за обсягом, місцем розташування, перевагам і т.д.

Подібна процедура може розцінюватися як втручання в приватне життя, що викликає у багатьох людей певні побоювання і недовіру. Використання електронної оплати вимагає інформаційних і комунікаційних компетенцій, що змушує користувачів міняти, нерідко досить радикально, старі звички оплати і покупки.

Існування електронних грошей супроводжується економічними проблемами. По-перше, мова йде про нелегальну, тіньову економіку. Оскільки електронні угоди є явними і відкритими, учасники тіньової сфери воліють уникати подібних форм, спираючись як і раніше на анонімну готівку. Тому чим більше поширена нелегальна економіка в країні, тим менш охоче індивіди використовують електронні гроші.

З виникненням електронних грошей пов'язана і проблема різноманітності. Різні види електронних грошей повинні задовольняти

різноманітності попиту користувачів. Кожен користувач повинен мати можливість вибрати такий вид електронних грошей, який буде для нього найбільш зручним і відповідним [19].

Домогосподарства і фірми оцінюють електронні грошові продукти за такими критеріями, як витрати на переклад грошей, послуги банку з випуску платіжної картки та легкість / складність у використанні електронних грошей. Невирішеною залишається проблема малих покупок або покупок в позаурочний час - тут потрібно готівку.

Крім того, швидкість проходження угоди при електронному зверненні має свою ціну. Коли оплата здійснюється через чек, то час обробки чека і його уявлення в банк-емітент не є миттєвим. Купівля вже здійснена, покупець користується товаром, але його гроші ще зберігаються на банківському рахунку і можуть приносити власнику процентний дохід. Цей додатковий процентний дохід втрачається в разі використання електронних грошей. Порівняно з іншими безготівковими платіжними інструментами рівень приймання електронних грошей, які зберігаються на карткових носіях, у країнах Європейського Союзу є невисоким. Тільки в країнах Бенілюксу локальні схеми електронних гаманців досягли критичної маси. Найбільшу кількість карток з електронними грошима випущено в Австрії, Бельгії, Люксембурзі, Нідерландах і Німеччині.

Проте кількість розрахунків електронними грошима в Австрії та Німеччині є суттєво нижчою, ніж у інших трьох країнах. У Єврозоні, за даними Європейського центрального банку, загальна кількість номінованих в євро електронних грошей на карткових носіях протягом останніх років щорічно збільшувалась приблизно на 20% і наприкінці 2016 року досягла 610 млн.євро, а початку 2018 року склала 810 млн. євро (рис. 2.5.)[20].

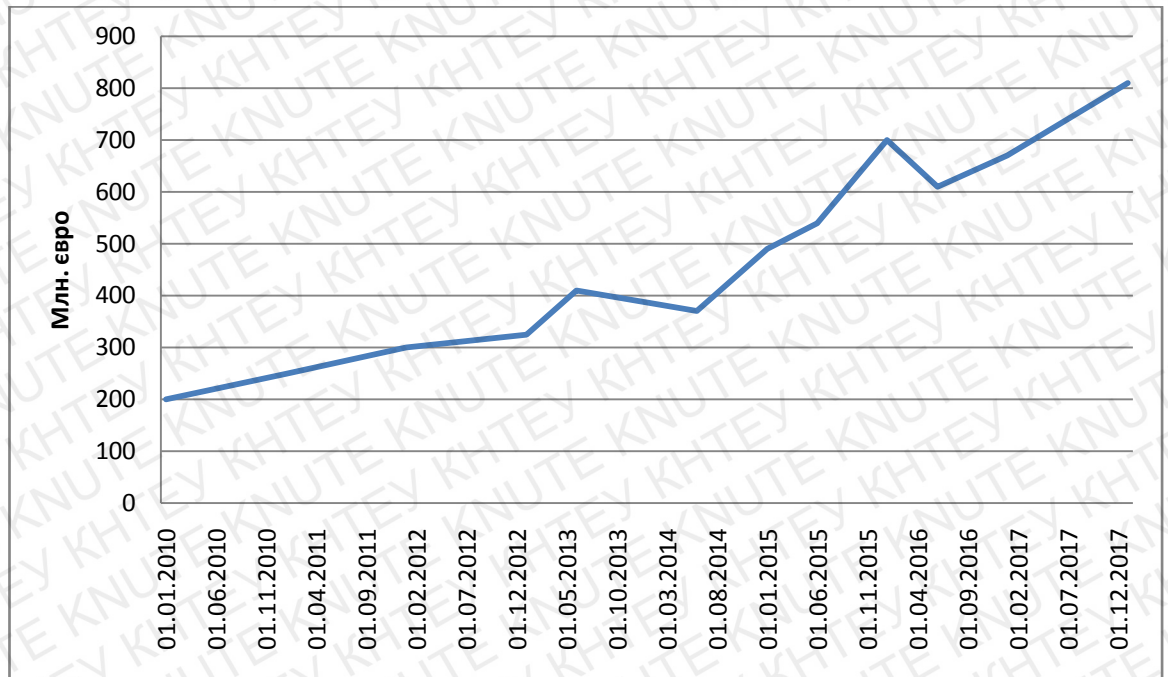

Рис. 2.5 Електронні гроші на карткових носіях в обігу в Єврозоні протягом початку 2010 р – початку 2018 рр., млн.євро*

*Примітка: розроблено автором на основі джерела [20]

Найбільш відомими проектами електронних грошей на карткових носіях в Європі є Proton, Chipknip, Geldkarte та Moneo [26;29].

Згідно з даними Європейського центрального банку, в 2003 році бельгійська система Proton була найбільш вживаною системою електронних грошей в Європі. Її оператором є BankSys, а учасниками – 34 банки Бельгії, які доповнили свої дебетові картки додатком Proton і здійснюють емісію електронних грошей. Було випущено приблизно 10 млн. карток з додатком Proton і близько 20% з них активно використовуються.

Основні сфери застосування системи Proton: їдальні та торгові автомати у великих компаніях, телефонні та торгові автомати загального користування, а також лічильники на автостоянках. Сучасна схема нідерландської системи Chipknip є результатом її злиття у 2000 році з системою Chipper.

Існують два варіанти Chipknip: додаток, інтегрований на 80% нідерландських дебетових картках, який перезавантажується, а також

одноразові картки Prepaid Chipknip. Обидва типи у 90% випадків використовуються для розрахунків на автостоянках, з торговими автоматами та підприємствами харчування. Якщо говорити про кількість випущених карток, найбільшою в Європі є німецька система Geldkarte [54].

У 2005 році в обігу перебувало 63 млн. карток цієї системи. Чіпи, які можуть зберігати електронні гроші, вміщені на банківські дебетові картки EC-Karten, проте менше 5% держателів використовують електронні гроші на практиці. Існує понад 300 тис. пунктів приймання таких електронних грошей (торгові автомати та лічильники на автостоянках).

Емітенти Geldkarte сподіваються, що використання електронних грошей збільшиться завдяки новому німецькому законодавству з питань захисту неповнолітніх. Із січня 2007 року на торгових автоматах з продажу сигарет буде встановлюватися система перевірки віку покупців, інформація про який зберігатиметься на картках Geldkarte. Навіть, якщо покупці платитимуть готівковими грошима, вони будуть вимушені застосовувати картки Geldkarte для такої перевірки. До кінця 2006 року планувалося встановити 500 тис. автоматів з відповідними карт-рідерами. Згідно з німецьким законодавством перевірка віку здійснюватиметься і при купівлі окремих типів інформації в мережі Інтернет. Це також потенційно може збільшити використання Geldkarte. Французьку систему Moneo очолює кредитна установа SFPMEI, яка здійснює емісію електронних грошей від імені банків-учасників.

На початок 2006 року випущено 30 млн. банківських карток з відповідним додатком, проте тільки 300 тис. з них дійсно використовуються. Кількість торговців, які приймають електронні гроші Moneo, становить 100 тис [25;27].

Серед перешкод, що заважають подальшому поширенню системи, називають транзакційні витрати, які розподіляються між користувачами та торговцями, а також вартість терміналів. Недавня поява безконтактних

карток може викликати новий імпульс у розвитку електронних грошей на карткових носіях. На початок 2006 року безконтактні картки в Європі випускалися майже виключно провайдерами громадського транспорту[20].

Оскільки такі наперед оплачені картки приймаються різними провайдерами транспортних послуг, вони потенційно кваліфікуються як електронні гроші. Разом з тим таке рішення залежить від організаційної схеми роботи компанії, зокрема, виду прямих або непрямих кредитних відносин, а також бачення національного регулятора.

Наприклад, англійська компанія Transport for London (TfL) вважає, що її смарт-картки, хоча й приймаються різними компаніями громадського транспорту, не містять електронних грошей. Як аргумент наводиться організаційна схема роботи TfL: компанія купує послуги транспортних компаній і перепродає їх пасажиром. Управління фінансових послуг Великобританії (FSA) взяло до уваги цей довід [18].

Подібним чином вирішене питання щодо смарт-карткової системи, запровадженої Helsinki City Transport, впровадження якої, на думку фінського регулятора, не потребує отримання ліцензії ELMi. Водночас понад 20 транспортних смарт-карткових схем Чехії та, як мінімум, одна у Великобританії, на думку національних регуляторів, використовують для розрахунків саме електронні гроші.

Стосовно їх емітентів, з урахуванням обсягів випущених в обіг електронних грошей, прийнято рішення про незастосування частини положень Директиви 2000/46/ЄС[10]. Планується запуск ще двох великих проектів в Ірландії та Нідерландах, смарт-картки яких будуть прийматися всіма видами громадського транспорту цих країн. Обидві компанії прагнуть отримати ліцензію як ELMIs[43].

Зауважимо, що технології, які дозволяють безконтактні платежі, постійно вдосконалюються, вони надійні та економічно вигідні. Тому такими технологіями прагнуть оволодіти не тільки провайдери транспортних послуг,

а й компанії з інших секторів ринку: постачальники фінансових, телекомунікаційних і комунальних послуг, торговці, спортивні стадіони тощо. Все це може сприяти розширенню сфери застосування електронних грошей.

Такі електронні гроші також називають електронними грошима на програмній основі. Вони впевнено заповнюють вільний сегмент ринку, обслуговуючи користувачів Інтернет. Якщо традиційні кредитні установи та невелика кількість тісно пов'язаних з банківським сектором ELMIs випускають переважно електронні гроші на карткових носіях, то на ринку серверних он-лайн схем домінують небанківські емітенти: ELMIs та установи, щодо яких регулятором прийнято рішення про незастосування частини або всіх норм Директиви 2000/46/ЄС [10]. Це пояснюється високою вартістю інфраструктури для побудови карткових схем.

Найвідомішими та найпоширенішими серед таких схем електронних грошей є наперед оплачені персоналізовані он-лайн платіжні схеми.

Найбільші з них представлені системами PayPal та Moneybookers. Система PayPal упроваджена у Сполучених Штатах Америки. Її дочірня компанія PayPal Europe Ltd відповідно до європейського законодавства отримала у 2004 році ліцензію як ELMI і, завдяки режиму «єдиного паспорту», може діяти в усіх країнах – членах ЄС. Ключовим застосуванням електронних грошей PayPal є он-лайн аукціон eBay, запущений компанією PayPal у 2002 році. Близько 70% операцій PayPal здійснюється саме на аукціоні eBay.

PayPal Europe Ltd є членом Асоціації систем електронних грошей (Electronic Money Association)[10;25]. Компанія Moneybookers була заснована у Великобританії у 2001 році. Це була перша установа, яка у 2002 році отримала ліцензію як ELMI.

Система Moneybookers здійснює платежі на користь Інтернет-торговців і перекази електронних грошей між фізичними особами за допомогою

електронної пошти. У системі відкрито близько 1,3 млн. рахунків, які здебільшого належать мешканцям Великобританії, Німеччини та Франції. Деякі невеликі компанії також впроваджують наперед оплачені персоналізовані он-лайнні схеми електронних грошей.

Це, наприклад, CP Books/Monetka (Чехія), Ewire (Данія), Nochex (Великобританія), Teletic Saferpay (Нідерланди). Масштаби й успіх цих систем суттєво відрізняються, кількість відкритих рахунків коливається у межах від 2 тис. до 1 млн. шт., а кількість електронних грошей в обігу – від 10 тис. євро до 3 млн. євро[16;25].

Існують інші типи серверних схем електронних грошей які наведені у таблиці 2.3. У багатьох випадках вони також використовують картки, але на відміну від електронних гаманців, про які йшлося вище, електронні гроші в дійсності зберігаються не на картках, а на серверах.

Ці продукти, як правило, передбачають переказ анонімних наперед оплачених вимог, які зберігаються централізовано(*див.дод. Б*).

Цікаво, що обидві компанії, American Express і Travelex, у свій час розглядали можливість заснування ELMIs, але все ж таки прийняли рішення випускати електронні дорожні чеки через банки: American Express Bank GmbH у Німеччині, American Express Bank Ltd у Великобританії, GWK Travelex у Нідерландах. Це рішення свідчить про те, що деякі обмеження Директиви 2000/46/ЄС (наприклад, щодо вкладень коштів), а також їх національна інтерпретація, зменшують можливість ведення бізнесу [10].

Спостерігаючи за розвитком електронних грошей, люди хочуть отримати більше впевненості та довіри до інноваційних засобів, щоб і самим почати їх використовувати.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ГРОШЕЙ В УКРАЇНІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

3.1. Перспективи розвитку системи електронних грошей в Україні

Якщо проаналізувати міжнародний досвід, то потенційними механізмами контролю і регулювання електронних грошей для впровадження в Україні є такі: періодичне отримання звітних даних щодо емісії банками електронних грошей центральним банком (Австрія, Нідерланди, Швейцарія, Німеччина); інспектування та отримання інформації і документів від емітентів наперед оплачених платіжних інструментів урядом (Японія); включення даних щодо електронних грошей до монетарної статистики (Норвегія, Словенія); створення окремої уповноваженої установи для здійснення нагляду за емітентами електронних грошей (прикладами є: в Австралії – Управління регулювання Австралії, в Австрії – Федеральне міністерство фінансів, у Фінляндії та Швеції – Управління фінансового нагляду) [19].

Вважаємо, що в цілому електронні гроші є позитивом, і за ними майбутнє, адже всі ми зацікавлені в таких перевагах як зменшення комісій на приймання і відправлення платежів, можливості сплачувати без черг 24 години на добу і 7 днів на тиждень, використовуючи при цьому лише комп'ютер чи телефон. За умови дотримання всіх засобів безпеки з нашого боку зберігання електронних грошей дійсно є безпечним. Україна досить обережно підходить до впровадження електронних грошей, і подекуди це проявляється або в недостатності, або взагалі у повній відсутності правового регулювання. Як приклад можна розглянути спробивпроваджувати законопроекти, який розроблений для спрощення використання електронних грошей на внутрішньому і зовнішньому ринках, до Верховної Ради України було подано законопроект №5361[35], але, нажаль, його було відхилено,

Національний банк України відзначив неготовність до впровадження повноцінної реформи фінансового сектору відповідно до якого очікується лібералізація розрахунків електронними грошима.

Прийняття відкликаною законопроекту №5362[35] дало б змогу: можливість отримання електронних грошей західних платіжних систем; розширення сфери застосування електронних грошей (сплата податків, зборів, обов'язкових платежів, пожертв українськими електронними грошима); позбавлення банків монополії на випуск електронних грошей; посилення відповідальності за порушення аж до ув'язнення; банкам України – відкривати рахунки юридичним особам-нерезидентам; резидентам України використовувати електронні гроші, випущені нерезидентами, для здійснення переказів та розрахунків за товари (роботи, послуги) в мережі Інтернет; встановити однакові підходи для започаткування діяльності в Україні учасників платіжних систем (як резидентів, так і нерезидентів) та створити умови для виходу міжнародних провайдерів інтернет-розрахунків на платіжний ринок України; упорядкувати діяльність небанківських фінансових установ на ринку платіжних послуг, зокрема, надати їм право здійснювати випуск електронних грошей та мати комерційних агентів; удосконалювати регулювання платіжних систем та порядок здійснення овердафту платіжної інфраструктури. І це не одна з тих проблем які заважають розвиватись електронним коштам на території України[21;27].

Зокрема, ті ліміти, які встановлені НБУ на обсяги переказів (500 і 4000 грн.) з одного боку створюють ілюзію безпечності, а з іншого – з огляду на постійне зростання курсу іноземної валюти ці ліміти навряд можна назвати такими, що достатньо відповідають потребам ринку. Однак, вважаємо, що їх можна збільшувати лише після впровадження надійного механізму контролю за операціями. Окремо як проблему слід зазначити неможливість переказів у валюті за кордон. Можливим засобом заохотити використання саме українських електронних грошей пропонуємо виплату проценту за зберігання

електронних грошей, адже електронні гроші всіх відомих сьогодні систем є наперед оплаченими, тобто тісно пов'язаними з грошима центральних банків. Проводимо аналогію із ст. 1070 ЦК України, що передбачає проценти за користування коштами, що знаходяться на банківському рахунку [54].

Таким чином, виникає питання щодо законності ситуації, за якої електронні гроші, з одного боку, "приймаються як засіб платежу", а з іншого - не віднесені чинним законодавством до спеціальних платіжних засобів і відповідно до згадуваного Положення про електронні гроші можуть емітуватися не тільки банками, але й іншими організаціями.

Чинне Положення про електронні гроші встановлює, що особа, яка має намір створити систему електронних грошей та здійснювати випуск електронних грошей, зобов'язана узгодити з НБУ правила системи електронних грошей до здійснення випуску електронних грошей. Офіційний сайт НБУ містить інформацію лише про дві діючі в Україні системи електронних грошей, правила яких узгоджені НБУ: "Максі" (емітент - ПАТ "ВіЕйБі Банк") та MoneXy (емітент - ПАТ "Банк "Контракт"). Але насправді таких систем сьогодні значно більше.

Наразі в Україні стало допустимим створення й активне функціонування систем, що дозволяють здійснювати будь-які операції за допомогою електронних одиниць (купівля, продаж товарів (послуг), переказ коштів від однієї особи до іншої) поза межами правового регулювання Положення про електронні гроші (без обов'язкового дотримання встановлених Положенням вимог, без узгодження правил системи електронних грошей з НБУ тощо).

Наприклад, дія на території України системи WebMoney, що дозволяє за допомогою електронних одиниць здійснювати розрахунки (переказ електронних одиниць від однієї особи до іншої з можливістю їх "виведення" - обміну на "справжні" грошові кошти), формально не охоплюється дією вказаного Положення. Більше того, категорія "електронні гроші" формально

не використовується системою, натомість фігурують інші назви: електронні одиниці, титульні знаки. Купівля таких знаків за гривневий еквівалент в Україні передбачає придбання покупцями прав вимоги до третьої особи (резидента України) в організації-гаранта (ТОВ "Українське гарантійне агентство").

Таким чином, купуючи в гаранта електронні одиниці за грошові кошти у гривні, особа набуває не електронні гроші, а права вимоги до третьої особи (конкретної банківської установи). У подальшому такі права вимоги можуть обмінюватися на товар (у цьому разі фактична купівля товару, наприклад, в Інтернет-магазині, з юридичного погляду вважатиметься обміном цього товару на права вимоги, а не купівлею за електронні гроші).

Загалом можна дійти висновку, що вимоги до функціонування систем електронних грошей в Україні мають досить загальний характер і не є надто жорсткими, а звідси виникають і недоліки платіжних систем:

1. Емісія електронних грошей гарантується винятково емітентом, держава не дає ніяких гарантій збереження їхньої платоспроможності. Це приводить до того, що електронні гроші не рекомендується використовувати для здійснення великих платежів, а також для нагромадження істотних сум протягом тривалого часу. Тобто електронні гроші в першу чергу платіжний, а не накопичувальний засіб.

2. Електронні гроші існують тільки в рамках тієї системи, у рамках якої вони емітовані. Також електронні гроші не є загальноприйнятим платіжним засобом, обов'язковим до прийому. Через це всі платежі, що ви можете зробити за допомогою ваших електронних грошей, зводяться до того набору, що надає вам оператор системи, довільні платежі в рамках системи неможливі. Це дуже обмежує застосування електронних грошей досить спеціальними випадками, утім розвиток систем привів до того, що покривається досить широкий спектр побутових платежів.

Крім того, використовуючи такі системи, можна вести бізнес фактично без оподаткування. Реєстрація у таких системах потребує ідентифікації особи, що має намір стати користувачем (надання паспортних даних). У подальшому можливе здійснення між користувачами операцій, які підлягають оподаткуванню (купівлі-продажу товарів тощо), без сплати податків відповідно до вимог чинного законодавства. При цьому рух коштів на "електронному гаманці" користувачів багатьох із подібних систем фактично залишається поза зоною досяжності податкових та інших правоохоронних та контролюючих органів.

Слід також зазначити, що обіг електронних одиниць вартості (одиниць обліку прав вимоги, титульних знаків, реквізитів тощо) викликає низку запитань з погляду дотримання законодавства у сфері протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму.

Отже, прогнозування розвитку електронних грошей в Україні є складною справою, оскільки цей засіб платежу сьогодні ще не має достатнього правового підґрунтя для свого існування. За даними НБУ, станом на 01.01.2012 року загальна сума емітованих електронних грошей становила 4,13 млн грн. У 2011 році обсяг ринку електронних грошей склав 2,5 млрд гривень, тоді як в 2009 році він становив лише 1,3 млрд гривень, а в 2007 році – 250 млн гривень. До 2014 року обіг, за прогнозом Державної податкової служби України, досягне 15 млрд гривень [4].

Крім того, на стан справ в Україні впливатимуть події в Європі, де протягом найближчих п'яти років очікується різке зростання на ринку наперед оплачених карток. Прогнози, розроблені за результатами дослідження, проведеного у Великобританії компанією PSE Consulting, показують, що у 2012 році європейці витратять 75 млрд. євро, використовуючи наперед оплачені картки, що на рік складатиме 2,3 млрд. транзакцій, – це відповідає 110% збільшенню на рік.

Слід зазначити, що Україна в цілому не відстає від світових тенденцій. Активно ведеться робота над спільним проектом НАБУ та НБУ «Cashless есопому», у рамках якого головною метою є зменшення розрахунків готівкою. Це сприятиме еволюції української економіки, а також допоможе збільшити прозорість операцій з грошима. Однією із граней проекту стане створення електронної грошової національної одиниці (на базі Національної платіжної системи «Простір», внутрішньодержавної банківської платіжної системи масових платежів, платіжною організацією якої є НБУ)[32].

Отже, впровадження електронних грошей в нашої державі, звісно, є прогресивним кроком, проте актуальним залишається питання щодо чіткої нормативної бази, яка була б заснована на кращому міжнародному досвіді та враховувала б захист прав споживачів, обов'язковість державного нагляду та мінімізацію усіх ризиків, пов'язаних із користуванням платіжними системами електронних грошей.

3.2. Нормативно-правові аспекти розвитку ринку електронних грошей в Україні

Угода про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом і його державами, – з іншого, розкриває нові можливості для соціально-економічного розвитку держави. Ст. 3 «Нормативно-правове наближення до набуття повного режиму внутрішнього ринку в конкретному секторі» Додатку XVII до Угоди «Нормативно-правове наближення України» [53] передбачає, що Україна транспонує та на постійній основі впроваджує чинне законодавство ЄС у свою національну правову систему. Водночас ст.1 «Сфера дії» [53] передбачає нормативно-правове наближення між сторонами у секторах фінансових, телекомунікаційних, поштових і кур'єрських послуг.

Зазначене зумовлено тим, що у світі різноманітних і складних взаємин між громадянами, підприємствами, фінансовими інститутами, державами, новим сенсом наповнюється питання про природу, роль та функції грошей.

Очевидно, що в сучасному суспільстві поняття грошей зазнає змін, причому їх генезис зумовлює переосмислення природи і значення цієї категорії у системі правових відносин. У сучасних умовах зростає роль електронних грошей, що являють собою одну з форм еволюції грошей, які широко застосовуються у секторах фінансових і телекомунікаційних послуг в ЄС [10].

Широке використання електронних грошей веде до формування нової системи розрахунків і потужної фінансової надбудови, що зумовлює, з одного боку, нові можливості зростання, а з іншого, – адаптацію національного законодавства до норм Європейського Союзу, які діють у фінансовому секторі економіки. Поширення електронних грошей, що відбувається одночасно зі стрімким розвитком телекомунікаційних технологій, здатне докорінно змінити існуючий механізм функціонування грошової системи України [33].

Електронні гроші – це одна з форм, яку прийняли гроші в процесі еволюції. Для розуміння сутності електронних грошей необхідно звернутися до вихідного питання генезису грошей. В генезі грошей присутнє як еволюційне, так і раціоналістичне начало, що зумовлено єдністю об'єктивної та суб'єктивної сторін у розвитку грошових взаємозв'язків. Однак у суб'єктів грошових відносин завжди є прагнення спростити грошові взаємозв'язки, забезпечити гарантії їх стабільності та ліквідності, знизити трансакційні витрати, пов'язані з обміном.

З появою і розвитком віртуальної економіки відбувається зміна системи товарно-грошових відносин у напрямку нематеріальної сфери, що пов'язано з розвитком науково-технічного прогресу і зміною економічних відносин у суспільстві. Електронні гроші – це складна правова і економічна категорія, до якої є доволі великий інтерес, як з боку наукового співтовариства, так і з боку регуляторів платіжного обороту. Крім того, як показує статистика, використання електронних грошей в розрахунках,

істотний інтерес до цього об'єкта проявляють користувачі: фізичні та юридичні особи. Електронні гроші є новою формою грошей, якій притаманні властивості і атрибути готівкових і безготівкових грошей [16].

Сутність електронних грошей розкривається через включення у визначення внутрішніх іманентних властивостей, до яких зараховані правові, інфраструктурні і емісійні властивості. З точки зору економічної теорії, електронні гроші – це збережена в де матеріалізованому вигляді одиниця купівельної спроможності, емітована на передплатній основі, яка сприймається особами, відмінними від емітента, і розрахунки, за допомогою яких, не вимагають виняткового і обов'язкового використання банківських платіжних інструментів. Це визначення, на нашу думку, точніше відображає економічну суть електронних грошей, тому доцільно ввести зміни у ст. 15 «Особливості випуску електронних грошей і здійснення операцій з ними»[25] закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» [33] та дасть можливість об'єднати частину 1, 2, 3 параграфа 15.1. Зазначене визначення не містить обмежень на емісію електронних грошей організаціями, які не є кредитними, оскільки це обмеження повинно мати зовнішній трансцендентний характер і визначатися тими чи іншими нормативними актами (для прикладу законами України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», «Про Національний банк України») [25].

Електронні гроші як засіб обігу сьогодні найактуальніші. Інші функції електронних грошей на цьому етапі розвитку грошових відносин мають похідний (допоміжний) характер (див. *дод М*). Водночас у контексті концепцій розвитку інформаційних технологій і систем як прогнозової оцінки, доцільно зазначити щодо відсутності технічних чи методологічних перешкоди реалізації електронними грошима інших функцій. Проблема реалізації цих функцій зводиться до вирішення організаційних і правових питань, зокрема діяльності, спрямованої на підвищення довіри населення до

електронних грошей, і безпеки здійснення платежів з їх використанням. Розглядаючи роль електронних грошей у грошовому обігу доцільно виділити два підходи до розширення складу грошового обігу які наведені на рис. 3.1.

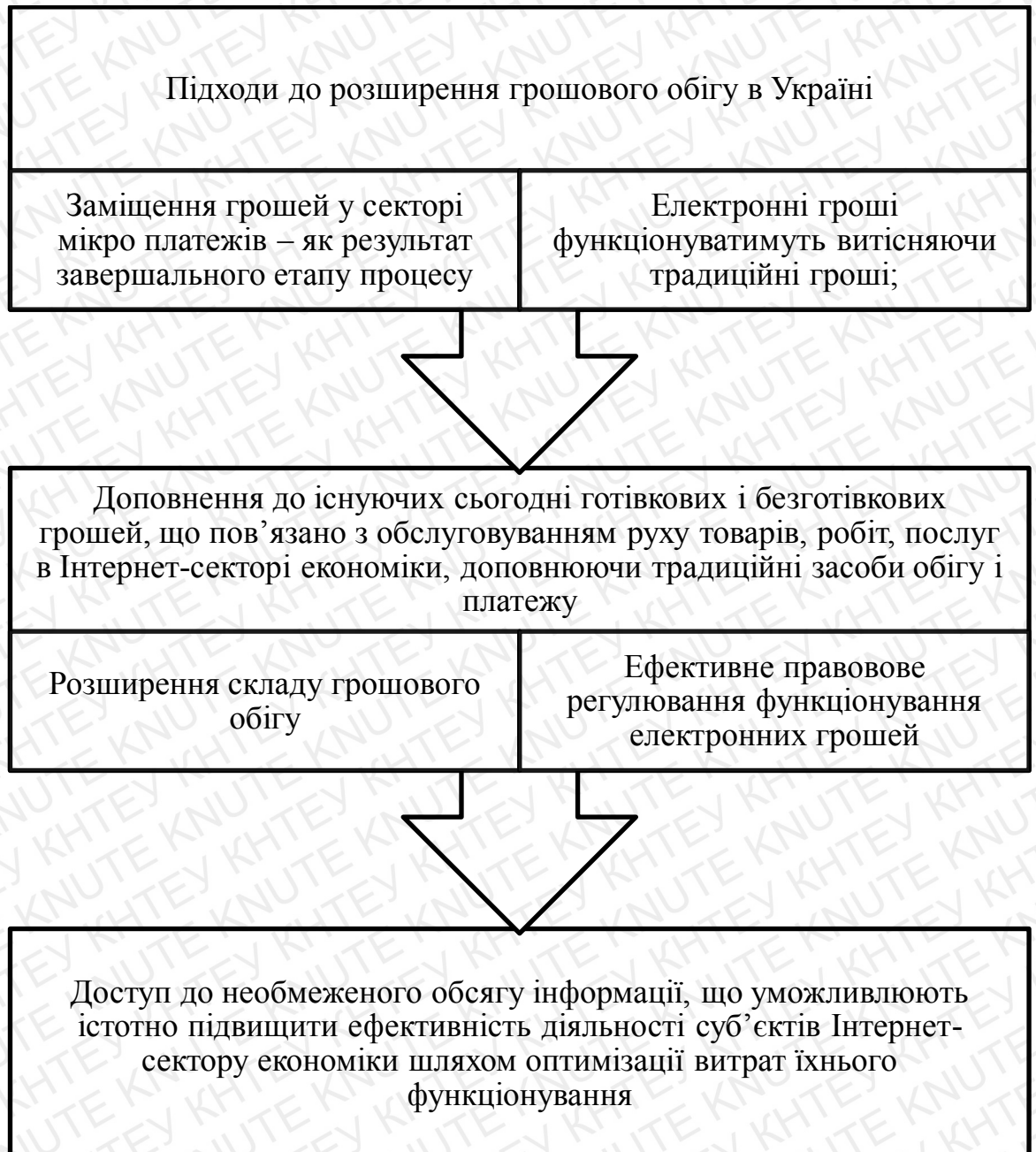

Рис. 3.1 Основні підходи до розвитку та поширення обігу електронних грошей в Україні*

*Примітка: розроблено автором на основі джерела [3;18;50]

Аналізуючи досвід іноземних держав у сфері нормативно-правового регулювання функціонування електронних грошей, зіставляючи окремі положення системи здійснення розрахунків електронними грошима в Україні, передбачені законом «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» [31] з аналогічними положеннями, що діють в Європі, США і Японії, доцільно зауважити що: – у законодавстві України не передбачений особливий правовий статус для емітентів електронних грошей, у той час, як в провідних зарубіжних країнах, що активно практикують використання розрахунків і платежів з використанням електронних грошей, існують спеціалізовані організації, які здійснюють виняткову діяльність.

Таблиця 3.1

Аспекти що уповільнюють розвиток електронних грошей*

№ з/п	Найменування
1	Високі вхідні вимоги для учасників ринку електронних грошей і платежів з їхнього використанням
2	Відсутній орган, який координує діяльність, представляє, захищає інтереси в органах влади учасників правовідносин, – між операторами електронних грошових коштів, їх користувачами та регулятором
3	Недостатньо широке різноманіття платіжних інструментів, що застосовуються у розрахунках і платіжках з використанням електронних грошей
4	Недостатньо гнучкі підходи до забезпечення належного рівня ліквідності емітентів електронних грошей
5	Високі рівні ризиків, котрі не гарантують безпеку певним чином на законодавчому рівні
6	Нестабільна економічна ситуація, спровокована зовнішніми чинниками

*Примітка: розроблено автором на основі джерела [31].

Необхідно відзначити, що учасники розрахунків електронними грошима якнайбільше схильні, на нашу думку, до операційному ризику, як на рівні системи, так і на рівні окремого учасника системи, а також ризику ліквідності. Враховуючи кризові явища в економіці держави, унаслідок бойових дій на сході та у банківській сфері, то ризик ліквідності банківської сфери може представляти загрозу платіжній системі електронних грошей, і навпаки.

Враховуючи позиції Ковтунець В. значну загрозу становлять правові ризики, викликані недосконалістю законодавства у зв'язку з відсутність

належного досвіду в організації сфери функціонування електронних грошей[15].

Отже, ключовими моментами, на які необхідно звертати першочергову увагу в процесі організації та нагляду за системою здійснення розрахунків з використанням електронних грошових коштів, є ліквідність емітентів електронних грошей, а також забезпечення збереження коштів і безпеки переказів електронних грошей (зниження операційного ризику), що повинно бути відображено у правовому регулюванні. Розвиток електронних грошей залежить від напрямку нормативно-правових змін, у контексті адаптації до законодавства Європейського Союзу[10] у сфері фінансових і телекомунікаційних технологій. У вказаному аспекті правове регулювання електронних грошей передбачає зміну умов поведінки людей і організацій, існування яких необхідне для функціонування вироблених формальних та неформальних правил діяльності, основні напрямки розвитку наведено в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

**Удосконалення сфери нормативно-правового регулювання
функціонування електронних грошей***

Інституціональний	Інфраструктурний	Метод забезпечення
напрямок передбачає розвиток відносин з метою підвищення конкуренції та зниження вхідного порога для нових учасників	напрямок пов'язаний з підвищенням рівня доступності електронних грошей і розширення сфер їх застосування, за допомогою розвитку та легалізації платіжних інструментів, за рахунок введення у дію відповідних технічних регламентів інформаційного забезпечення	забезпечення та підвищення безпеки здійснення платіжних трансакцій з використанням електронних грошей у межах інформаційної безпеки у межах інституційного напрямку доцільно надати можливість випуску електронних грошей організаціям, які не є кредитними

*Примітка: розроблено автором за допомогою джерела [1;40]

Це дасть змогу додати ринку додатковий стимул для розвитку, зокрема за рахунок операторів мобільного зв'язку, які мають достатні можливості, а також розвинену і постійно модернізовану технічну інфраструктуру для забезпечення розрахунків з використанням електронних грошових коштів. Водночас можливість випуску електронних грошей організаціям, які не є кредитними, вимагає нормативно-правового визначення організації нагляду за діяльністю зазначених організацій, основних ліцензійних вимог для отримання ліцензії на здійснення діяльності, інструментів нагляду за ліквідністю відповідних організацій. Нагляд за організаціями, які здійснюють випуск електронних грошей, повинен здійснюватися за принципом: єдності мети банківського та небанківського нагляду; пропорційності нагляду; дотримання меж небанківського нагляду[50].

Реалізація нагляду за вказаними принципами дасть змогу забезпечити достатній рівень розвитку правових відносин, забезпечуючи конкуренцію, а також підвищення якості та безпеки надаваних послуг і наданих фінансових продуктів, забезпечить регулятора достовірною та своєчасною інформацією з метою збалансованого, ефективного здійснення грошово-кредитної політики. Удосконалення системи функціонування електронних грошей в частині підвищення доступності відповідних платежів повинно здійснюватися за допомогою розвитку та підвищення ефективності і безпеки платіжних інструментів. Доцільне впровадження та розширення застосування передплачених платіжних інструментів, зокрема мобільних платіжних інструментів, побудованих за схемою як кредитових, так і дебетових переказів, а також реалізація процедур, спрямованих на розвиток правової та технологічної інфраструктури, зокрема введення і розширення електронного захищеного документообігу, уніфікацію і стандартизацію елементів інформаційного обміну. Окремі елементи вказаного уже використовують оператори мобільного зв'язку під час надання короткотермінового кредиту на зв'язок. Однак для реалізації пропозицій необхідно винести зміни у ряд

статей закону України «Проплатіжні системи та переказ коштів в Україні» [33] та у «Положення про електронні гроші в Україні» [36]. Державні органи в особі національних (центральных) банків країн забезпечують надійність тільки законних платіжних засобів, ними емітованих, а не усіх грошей, що перебувають в обігу. Звідси виникає проблема недовіри господарюючих суб'єктів до електронних грошей, що не належать до законних засобів платежу.

Державі варто визнати заслуги корпоративного сектору у розвитку електронних грошей щодо розроблення нових технологічних рішень у платіжних системах, а також у застосуванні нових підходів до регулювання нових платіжних систем, оскільки приватна ініціатива залишатиметься рушійною силою в їхньому розвитку. У цьому разі приватні емітенти та провайдери електронних грошей прагнуть створити не тільки технологічну базу, а й неформальні правила, норми, закони функціонування грошей у віртуальній економіці. У цій ситуації важливим є питання розвитку інституту довіри до електронних грошей. В умовах, коли державою ще не сформоване правове середовище емісії та обігу електронних грошей, цю місію на себе беруть неформальні організації, які прагнуть максимізувати свій прибуток і зменшити транзакційні витрати.

3.3. Криптовалюта та перспектива її використання як електронних грошей в Україні

Система грошового обігу продемонструвала крайню нестабільність в період світової фінансової кризи 2008-2009 років. Саме в цей час довіра до американського долара послабшала і в суспільстві з'явилися ідеї щодо створення нових валют, зокрема регіональний. Тоді формується платіжна система «Всот», розроблена Сатоші Накамото, та вперше застосовується термін «криптовалюта»[56]. Перші згадки про криптовалюту як нову

альтернативну систему розрахунків належать японцям Вей Дай і датуються 1998 роком [47].

Даний термін має велику різноманітність визначень та тлумачень. Найпоширеніші з них наведені в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

Визначення криптовалют як електронних грошей

№ з/п	Визначення поняття	Джерело
1	Криптовалюта - швидка і надійна система платежів і грошових переказів, заснована на новітніх технологіях і невідконтрольна жодному уряду.	Bitcoina Blockchain[66]
2	Криптовалюта - вид цифрових грошей, в якому використовуються розподілені мережі і публічно доступні журнали реєстрації угод, а ключові ідеї криптографії поєднані в них з грошовою системою заради можливості створити безпечну, анонімну та потенційно стабільну віртуальну валюту.	Bitcoin. - Больше чем деньги [65]
3	Криптовалюта - вид цифрової валюти, заснований на складних обчисленнях деякої функції, яку легко перевірити зворотними математичними діями.	Єгізарян.Ш.П. [13]
4	Криптовалюта - засіб обміну, як і звичайні валюти, але призначена для обміну цифровою інформацією, що стало можливим завдяки певним принципам криптографії (використовується для забезпечення операцій та контролю створення нових монет).	Фрасинюк А. [56]

*Примітка: складено автором на основі джерел [13;56;65;66]

Загалом під електронними грошима розуміються гроші чи фінансові зобов'язання, обмін та взаєморозрахунки з якими проводяться за допомогою інформаційних технологій. Директива ЄС 2009/110/ЄС [10] визначає електронні гроші на основі трьох критеріїв: електронне зберігання, передача отримувачу тільки після їх отримання банком, а також платник не може бути їхнім емітентом. В Україні згідно з п. 15.1, ст. 15 ЗУ «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» [33], електронні гроші визначені як одиниці вартості, які зберігаються на електронному пристрої, приймаються як засіб платежу іншими особами, ніж особа, яка їх випускає, і є грошовим

зобов'язанням цієї особи, що виконується у готівковій або безготівковій формі.

З юридичного погляду визначальною особливістю електронних грошей є те, що з одного боку, вони є засобом платежу, а з іншого - за зобов'язаннями емітента, які мають бути виконані у формі електронних грошей в будь-якому разі стоїть або банк, або банківський рахунок із реальними грошовими коштами. Тому, як стверджує Сенищ П.М., електронні гроші є по суті одиницями виміру звичайних грошей у цифровому вимірі[50].

Найпоширенішою і найдорожчою криптовалютою є біткоїн (Bitcoin). Термін «біткоїн» запозичений з англійської мови («bitcoin») і утворений шляхом злиття слів: «bit» (одиниця комп'ютерної пам'яті) і «coin» (монета). Ця віртуальна валюта має переваги у тому, що є децентралізованою, всі операції з її участю анонімні, а центр емісії відсутній. Торгові угоди проводяться тільки в електронному форматі, а операції купівлі - продажу даної валюти можна здійснити через онлайн-біржі (наприклад BTC-E). За допомогою спеціальних обмінних пунктів в онлайн-мережах (WebMoney) або через брокера Форексу (FXOpen) криптовалюту можна обміняти на основні валюти світу. Також біткоїни можна отримати в результаті прийняття оплати за надані товари та послуги або через купівлю безпосередньо у іншого власника. Останній варіант вважається найвигіднішим, оскільки не передбачає комісії притаманної обмінному пункту. Ще одним способом отримання цифрової валюти є майнінг. Він полягає в тому, що на комп'ютери користувачів, які знаходяться в різних точках планети, встановлюють спеціальне програмне забезпечення за допомогою якого в результаті вирішення певних математичних завдань створюються біткоїни. В даному випадку процес їх створення і розповсюдження не контролюється єдиним емісійним центром, а розгалуженість забезпечує безпеку. Біткоїн подібний до електронних грошей, але саме принципи повної анонімності, відсутності

контролю і обмеженого випуску відрізняють його від роботи електронних платіжних систем[27;65].

Однією з головних переваг цієї валюти є те, що вона захищена від інфляції, оскільки процедура емісії запрограмована на зменшення кількості віртуальних грошей в обороті. Сьогодні планується «видобути» всього 21 млн. одиниць цієї криптовалюти, однак даний показник можуть й переглянути. Розраховано, що таку кількість біткоінів планується генерувати до 2033.

Мережа біткоін заснована на «блокчейн» (ланцюжку блоків) і є публічним реєстром, який зберігає дані про всі транзакції системи. Дані транзакції захищені електронними підписами користувачів - учасників мережі, які видобувають біткоін чи проводять з ними будь-які операції. Зовнішньо система працює аналогічно будь - якій електронній платіжній системі, наприклад, Webmoney. Проте серед недоліків криптовалюти можна назвати те, що у випадку втрати пароля або доступу до електронного гаманця наявна криптовалюта буде повністю втрачена [24;56].

Привабливим для інвесторів є і те, що на курс біткоінів не впливають політичні умови або діяльність Центральних банків країн. Курс такої валюти залежить тільки від попиту та пропозиції на неї: обсяг попиту залежить від того, скільки товарів і послуг можна придбати за біткоіни, а пропозиція жорстко обмежена. За 8 років існування ця криптовалюта набула значного поширення в інтернет-просторі. Кількість компаній, які приймають платежі біткоінами з кожним днем збільшується. Серед них «VirginGalactic», «The New York Times», «CNN», «Reuters», «Zynga», «Overstock» і «Tiger Direct», а також американські підрозділи організації «Червоний Хрест», які приймають пожертви у біткоінах. Достатньо потужним поштовхом у розвитку системи «Bitcoin» стало її включення як одного зі способів оплати товарів до найбільшого світового онлайн-магазину «eBay», що відбулося в квітні 2015 року [64;65].

Незважаючи на те, що на початку свого розвитку біткоїн був локальною криптовалютою, яка використовувалася тільки обмеженим колом людей (його засновниками та пов'язаними з ними особами), за кілька років він перетворився на систему світового рівня. Сьогодні окрім бірж, обмінників та інтернет-ресурсів операції з біткоїнами проводять й деякі магазини та сервісні центри.

Вони приймаються до оплати в багатьох ресторанах і готелях ряду країн світу. Відомі навіть випадки видачі заробітної плати державним службовцям США в біткоїнах. У кількох азійських країнах біткоїни використовують як альтернативу банківським рахункам і пластиковим карткам, оскільки банківське обслуговування в цих країнах досить дороге.

Легалізація цих віртуальних грошей в світі є досить різноманітною. В США біткоїн визнано одним з видів платежів в електронній комерції, а в Німеччині дана валюта відноситься до категорії приватних грошей, за допомогою яких можуть здійснюватися багатосторонні клірингові операції. На початку 2017 р. у Відні (Австрія) офіційно відкрився перший у світі біткойн-банк («Bitcoin-Bank») [65], а в Японії з квітня 2017 р. біткоїни стали виконувати функцію повноцінної валюти. В Іспанії готується відкриття 7 тис. банкоматів для обміну біткоїнів на євро, 3 тис. таких банкоматів наявні в Польщі. Інша тенденція спостерігається в таких країнах, як Росія, Еквадор, Киргизія, де використання біткоїнів заборонено. У Китаї їх використання заборонено тільки для фінансових інституцій.

Протягом листопада-грудня 2017 року в світі відбулося дуже динамічне зростання курсу біткоїн - він досягнув позначки близько 20000 дол., в той час як до цього був на рівні 100 дол./біткоїн, що в 200 разів менше. Причиною такого стрибка було зростання спекулятивного інтересу до цієї криптовалюти, оскільки ті, хто вчасно провів арбітражні операції з біткоїнами, змогли свої невеликі суми збільшити в десятки разів. Потім курс біткоїн почав плавно спадати і протягом 2014-2015 р.р. перебував у межах

250-322 долари за біткоїн. Середня ціна одного біткоїна в 2016 р. становила 574 дол. США. Детальний розгляд росту курсу біткоїна розглянуто на рисунку 3.2. [65;66].

Сьогодні вартість криптовалюти біткоїн уперше в історії перевищила номінальну вартість унції золота на світовому ринку. Ринкова капіталізація біткоїнів наразі становить понад 16,7 млрд. дол. США, а кількість монет в обігу системи становить понад 16 млн. Економісти пов'язують ріст ціни біткоїнів з підвищенням попиту на цю криптовалюту в Китаї, хоча влада країни цього року обмежила її використання через ризик застосування біткоїнів як каналу для виведення грошей з країни. Проте, як стверджують дослідники, інвестори дедалі частіше купують біткоїни у якості безпечного активу або у випадках пониження ціна акцій [7;23].

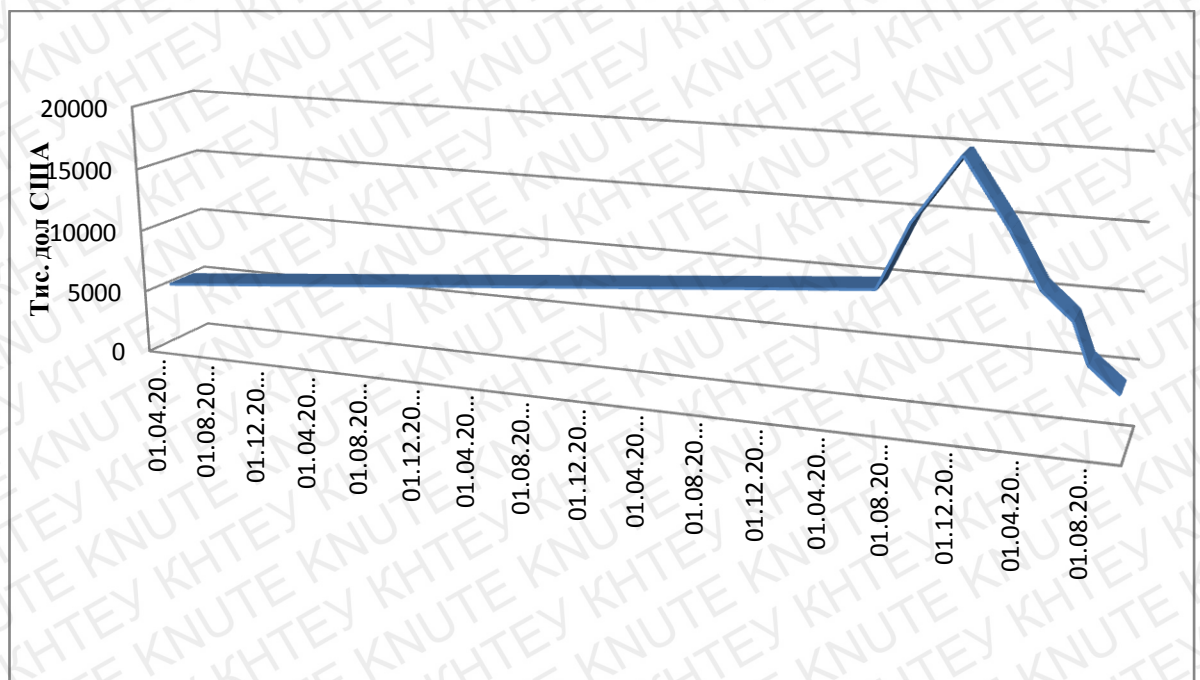

Рис. 3.2 Графік коливання курсу біткоїна в Україні період 2013-2018рр*

*Примітка: складено автором за джерелом [66]

Найбільш важливими причинами можливого знецінення біткоїнів аналітики називають повну відсутність його інфляції і бажання взяти оборот криптовалюти під державний контроль. Остання ймовірно викликана

бажанням держави сконцентрувати функції грошової емісії в своєму розпорядженні і не допустити утворення альтернативних джерел емісії платіжних засобів, що не піддаються державному регулюванню. Фізично заборонити інтернет-операції з біткоінами практично неможливо, оскільки в такому разі потрібен доступ до кожного комп'ютерного пристрою, а це заборонено законодавством більшості країн, оскільки є втручанням в особисте життя. Обмеження можуть вноситися тільки в процес обміну віртуальних валют на реальні гроші, заборонивши діяльність таких обмінників, що сьогодні також має місце.

Як і в інших пострадянських державах, в Україні біткоін ще не отримав широкого поширення, хоча в інтернет-сфері використовується досить активно. У нашій країні досить проблематично використовувати дану валюту в повсякденній діяльності, оскільки неможливо оплачувати нею товари чи послуги. Лише одиниці українських онлайн-магазинів і підприємств вказують на своїх сайтах про те, що приймають криптовалюту як форму оплати[62].

У листі НБУ №29-208/72889 від 08.12.2014 р. [42] зазначено, що емісія грошової валюти Bitcoin не має ніякого забезпечення і юридично зобов'язаних за нею осіб, не контролюється державними органами будь-якої країни. НБУ також підкреслює, що уповноважені банки не мають правових підстав для зарахування іноземної валюти, отриманої від продажу біткоінів за кордон і застерігає фізичних і юридичних осіб від використання цієї валюти [29;64].

Національний банк керується й тим, що Європейське банківське управління закликала банки ЄС утриматися від операцій з криптовалютами, в тому числі й біткоінами, допоки не буде створена система правил, яка зможе запобігти потенційним зловживанням.

Незважаючи на все це, Україна входить у топ-5 країн світу за кількістю користувачів різними біткоін-гаманцями. Причиною цього є факт значної

популярності біткоінів серед українських ІТ-фахівців, які активно інвестують у дану валюту. У 2016 році юридична компанія «Axon Partners» стала першою українською компанією, що внесла біткоіни в свій статутний капітал [62].

Станом на березень 2017 р. вартість біткоінів на українському ринку становить в межах 26995 грн. (на UTBS) - 27980 грн. за біткоін. За останній місяць спостерігалася наступна динаміка курсів даної валюти: максимальний показник курсу становив 34000 грн., а мінімальний - 27555 грн. Незважаючи на впевненість М. Ліхачова (радника АТ «Спенсер і Кауфманн») у тому, що такі передові технології, як електронна готівка, рано чи пізно прийдуть і в Україну, ставши звичним способом для взаєморозрахунків більшості громадян, ми вважаємо, що через слабкість сучасного українського фінансового ринку та наявність безлічі інших проблемних аспектів соціально-економічного середовища така масова поширеність віртуальних валют з'явиться ще не скоро, чого не можна сказати про світовий ринок [19;62].

У сучасну епоху еволюція грошей, як соціально – економічного феномена, виявляється в такій специфічній реальності, як електронні гроші. Потреби в такій формі грошей об'єктивно зумовлена посиленням вимог щодо економічності та зручності грошового обігу за умов, коли його обсяги і суми окремих платежів досягли велетенських розмірів. Вони, як будь-яка нова форма грошей, виникли у відповідь на запровадження інформаційно-комунікаційних технологій, які стали вирішальним фактором не лише економічного життя, а й технічного й соціального прогресу в цілому.

Відтак, можна виділити три важливі тенденції у цій сфері:

- по-перше, з являються ознаки ерозії попиту на традиційні “банківські” гроші в якості засобів обігу і платежу;

- по-друге, відбуваються кардинальні зміни в кредитуванні не фінансового сектора, в результаті яких банківські депозити перестають бути головною базою позик для юридичних та фізичних осіб;
- по-третє, формуються більш досконалі механізми приватного клірингу, які у перспективі можуть замінити систему розрахунків між контрагентами через центральні банки[21;32].

Таким чином, поява і поширення електронних грошей у певному розумінні – це нова ера їх еволюції, коли інформація перетворюється у основу сучасної економічної реальності. Відповідно банківські технології стають потужною інформаційною системою, що органічно вписується в нову економічну реальність, яку сьогодні все частіше характеризують, як “інформаційну економіку”.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки.

1) Для стимулювання розвитку ринку електронних грошей та збільшенню кількості електронних розрахунків серед населення, необхідно створити відповідне середовище та умови для використання електронних грошей. Перш за все, потрібно на законодавчому рівні закріпити низку заходів, які будуть захищати права та інтереси користувачів щодо безпеки операцій з електронними грошима та дозволять збільшити коло компаній по випуску електронних грошей.

2) Емітентами електронних грошей є системи що здійснюють організацію Інтернет-транзакцій; системи емісії електронних грошей бувають мінімум двох видів: ті які емітують електронну готівку відразу по надходженню реальних грошей на банківський рахунок системи і ті які здійснюють емісію тільки при і на період проходження платежу; електронні гроші, є грошима, випущеними під забезпечення реальними грошима; швидкість оборотності електронних грошей є найвищою на сьогоднішній день; традиційні кредитні і дебетові карти, що випускаються банками для видаленого доступу до рахунку, не є електронними грошима як такими; безготівкові гроші так само не можна безпосередньо називати електронними грошима, не дивлячись на те, що їх носій електронний; електронні гроші дозволяють проводити мікроплатежі і при накопиченні достатньої суми конвертувати їх в реальні гроші[43;45].

3) Електронні гроші, з'явившись на ринку, вже не здадуть своїх позицій і, долаючи перешкоди, утвердяться на ньому назавжди. Результатом буде лібералізація діяльності чинної банківської системи та розвиток державно-правових умов для діяльності систем електронних грошей.

Прогнозування розвитку електронних грошей в Україні є складною справою, оскільки цей засіб платежу сьогодні ще не має правового підґрунтя

для свого існування. Якщо емісія електронних грошей на карткових носіях за відсутності в законодавстві належних правових положень регулюється нормами щодо емісії платіжних карток і здійснюється в Україні лише банками, то системи розрахунків електронними грошима програмного типу (технологія PayCash, WebMoney Transfer тощо) та небанківські емітенти цих грошей працюють в умовах правової невизначеності. Вони на власний ризик упроваджують сучасні схеми розрахунків, на свій розсуд дбають про захист користувачів та управляють фінансовими й нефінансовими ризиками [41;44;55].

Доведено, що у документах міжнародних установ з питань створення та функціонування платіжних систем зазначається, що системи платежів і розрахунків будь-якого рівня та призначення для нормального розвитку мають спиратися на правове підґрунтя.

Якщо системи електронних грошей програмного типу, середовищем обігу яких є мережа Інтернет, потерпають в Україні від браку правових норм, які б надали їм легального статусу, то електронні гроші на картках – від нерозвиненості інфраструктури, їх переслідує класична проблема систем роздрібних розрахунків: торговець не впроваджує технічних засобів для приймання карток з електронними грошима тому, що покупці їх не використовують, а покупці не використовують електронні гроші на картках тому, що їм немає де їх застосувати.

Визначено, що до негативних складових розвитку систем електронних грошей слід також віднести психологічну невідповідність регулюючих органів, низький ступінь їх компетентності та неготовність органів контролю до запобігання можливим порушенням у цій сфері й боротьби з ними.

Визначено, що основний недолік електронних грошей полягає в тому, що емісія електронних грошей гарантується винятково емітентом, держава не дає ніяких гарантій збереження їхньої платоспроможності.

Це приводить до того, що електронні гроші не рекомендується використовувати для здійснення великих платежів, а також для накопичення істотних сум протягом тривалого часу. Тобто електронні гроші в першу чергу платіжний, а не накопичувальний засіб.

Встановлено, що інший недолік полягає у тім, що електронні гроші існують тільки в рамках тієї системи, у рамках якої вони емітовані. Крім того, електронні гроші не є загальноприйнятим платіжним засобом, обов'язковим до прийому. Через це всі платежі, що ви можете зробити за допомогою ваших електронних грошей, зводяться до того набору, що надає вам оператор системи, довільні платежі в рамках системи неможливі. Це дуже обмежує застосування електронних грошей досить спеціальними випадками, утім розвиток систем привів до того, що покривається досить широкий спектр побутових платежів.

Доцільно запропонувати для покращення стану електронних грошей в Україні наступне:

1. Емісія електронних грошей гарантується винятково емітентом, держава має надавати гарантії збереження їхньої платоспроможності.
2. Надати легального статусу системам електронних грошей програмного типу, середовищем обігу яких є мережа Інтернет, що дасть змогу здійснювати роздрібні розрахунки.
3. На рівні держави нарешті визначитися з питанням створення в Україні інститутів, котрі будуть встановлювати певні норми регулювання та функціонування електронних грошей на території України, і займатися питанням розвитку електронних грошей на території України, а також співпраці з зарубіжними платіжними системами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бережна Н.А. Електронні гроші: Проблеми правового регулювання в Україні [Електронний ресурс] / - Режим доступу: http://ukrainepravo.com/legal_publications/essay-on-it-law/it_law_berezhna_electronic_money_problems_of_legal_regulation_in_ukraine/
2. Вплив регулювання на розвиток ринку електронних платежів: приклад України [Електронний ресурс] / - Режим доступу : http://www.ier.com.ua/files/Projects/2010/2010_12/report_ukr_18112010_for_RT.pdf
3. Ганах Н. І., Мельниченко І. Г. До питання розвитку ринку інформаційного бізнесу в Україні / Вісник Білоцерківського державного аграрного університету. – 3-й вип. – Ч. 2. – Біла Церква, 2007. – С. 125-130.
4. Ганах Н. І., Мельниченко Г. І. Застосування методів експериментально-статистичного моделювання для дотримання маневрених характеристик виробництва / Проблеми праці, економіки та моделювання. – Ч. 1. – Хмельницький, 2008. – С. 52-54.
5. Грабовецкий Б.С. /Основи економічного прогнозування / Навчальний посібник. - Вінниця: ВФ ТАНГ, 2008.
6. Грошово-фінансове забезпечення [Електронний ресурс] / - Режим доступу : <http://um.co.ua/7/7-9/7-94502.html>
7. Голубицький С.М. / «Web Money - Ваш електронний гаманець» / Видавництво: НТ Пресс. р 2. А.А.Тедеев «Електронні банківські послуги » 2005 рік.
8. Гроші. Кредит. Банки: Підручник / Г.С. Алпатов, Ю.В. Базулін. Під ред. В.В. Іванова, Б.І. Соколова. - М .: ТК Велбі, Вид-во: Проспект, 2003. -624с.

9. Давидовська, Г. Електронні гроші та електронні платіжні системи в Україні / Галина Давидовська / Економічний аналіз : зб. наук. праць каф. екон. аналізу і статистики Терноп. нац. екон. ун-ту. - Тернопіль, 2011. – Вип. 9, ч. 2. – С. 152-154.
10. Директива 2000/46/ЄС Європейського парламенту та Ради «Про започаткування та здійснення діяльності установами – емітентами електронних грошей та пруденційний нагляд за ними» від 18 вересня 2000 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_178
11. Електронні гроші в Україні: загальні положення та правил систем електронних грошей [Електронний ресурс] : стаття. – Режим доступу до статті: http://www.bank.gov.ua/pl_syst/Electronic%20money.htm
12. Електронний реєстр чинних, блокованих та скасованих сертифікатів відкритих ключів / [Електронний ресурс] / - Режим доступу : <https://czo.gov.ua/ca-registry>
13. Єгизарян Ш.П. / Поняття електронних грошей, банки та технології / № 3/2013 року
14. Ільницька Н. М. Чинники поширення електронних грошей [Електронний ресурс] / Н. М. Ільницька / Науковий вісник Ужгородського університету. Збірник наукових праць. – 2010. – Режим доступу до статті : http://nbuv.gov.ua/Portal/natural/Nvuu/Ekon/2010_30/statti/4_3.htm
15. Ковтунець В. Становлення електронного бізнесу в Україні / Актуальні проблеми економіки. – 2011. - № 1-2. – С. 51
16. Лазебник Л.Л. Фінансові та інтеграційні механізми модернізації національної економіки / Лазебник Л.Л. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2013. – 480 с.
17. Новицький А. Електронні гроші – проблеми правового забезпечення обігу в Україні [Електронний ресурс] / А. Новицький / Науково дослідний центр правової інформації. – 2015. – №17 (1). – Режим доступу до статті: http://www.bod.kiev.ua/jurnal/17_7.htm

18. Махаєва О.О. Використання електронних грошей та вимоги, які висуваються до їх емітентів і відповідних систем розрахунків / Вісник УАБС. – 2015. – № 1.
19. Махаєва О.О. Електронні гроші в Європі та Україні / Вісник НБУ. – 2014. – Суми: с. 178 № 9.
20. Махаєва О.О. Електронні гроші – стан європейського ринку та його регулювання / Вісник НБУ. – 2016. – Суми: с. 256 № 9.
21. Махаєва О.О. Новий платіжний інструмент роздрібних розрахунків – електронні гроші // Збірник тез доповідей VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції «Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України (10–11 листопада 2015 р.). – Суми: УАБС НБУ, 2015. – с.14
22. Махаєва О.О. Підходи до регулювання емісії електронних грошей та їх використання / Вісник УАБС. – 2015. – № 2.
23. Обіг електронних грошей в Єврозоні / [Електронний ресурс] – Режим доступу: / http://www.paymentsnews.com/2006/08/23_billion_prep.html
24. Олійник А.В., Шацька В.М. / Інформаційні системи і технології у фінансових установах / Навчальний посібник - Львів: "Новий Світ-2000", 2016 - 436 с.
25. Особливості випуску електронних грошей і здійснення операцій з ними / Ст. 15 / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
26. Офіційний сайт платіжної системи PayPal / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.paypal.com/ru/>
27. Офіційний сайт платіжної системи WebMoneyTransfer / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.webmoney.ru/>
28. Платіжна системи WebMoney/ [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://pidruchniki.com/11510513/finansii/platizhna_sistema_webmoney

29. Петрашко Л.П. / Валютні операції / Навч. посібник. — К.: КНЕУ, 2001. — 204 с.
30. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізації фонду оплати праці: Закон України від 2 грудня 2014 року № 77-8 / Урядовий кур'єр. — 2015. — №4 [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>
31. Про внесення змін до Тарифів на послуги з реєстрації та ліцензування, що надаються Національним банком України / Постанова від 01 березня 2018 м. Київ №22 / [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://bank.gov.ua/document/download?docId=65184771>
32. Про електронну комерцію | від 03.09.2015 № 675-VIII / [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>
33. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні / Закон України від 05.04.2001 № 2346-III [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>
34. Про особливості здійснення операцій з електронними грошима» від 07.02.2014 № 25-109/5294 / [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v5294500-14>
35. Податковий кодекс України: Ст. 291 Розділ XIV. Спеціальні податкові режими // 2011, № 13-14, № 15-16, № 17, ст.112 / [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
36. Положення про електронні гроші в Україні / Постанова Правління Національного банку України від 04.11.2010 № 481 [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>
37. Постанова Національного банку України «Про здійснення операцій з використанням спеціальних платіжних засобів» від 30.04.2010 р [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0474-10>

38. Положення про порядок затвердження видачі небанківським фінансовим установам ліцензії на переказ коштів у національній валюті без відкриття рахунків / Постанова Правління Національного Банку України №80 від 17.08.2018 [Електронний ресурс]– Режим доступу : <https://bank.gov.ua/document/download?docId=53897112>

39. Постанова Правління НБУ №516 «Про затвердження Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами» від 03.12.2003[Електронний ресурс] / – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/document/download?docId=53897112>

40. Постанова Правління НБУ №492 « Про затвердження Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах» від 12.11.2003 (зі змінами) / [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://bank.gov.ua/document/download?docId=53897112>

41. Постанова Кабінету Міністрів України та НБУ № 753 «Про схвалення Концепції розповсюдження безготівкових розрахунків з використанням спеціальних платіжних засобів» від 26.05.2006 р. - [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14>

42. Постанова Кабінету Міністрів України №878 « Про здійснення розрахунків за продані товари (надані послуги) з використанням спеціальних платіжних коштів» від 29.09.2010 [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14>

43. Постанова Національного банку України «Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України з питань регулювання випуску та обігу електронних грошей» № 481 від 04.11.2010 р[Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14>

44. Ринок платіжних карток в Україні / [Електронний ресурс] - https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=79219

45. Ряполов К. Електронні гаманці по-українськи: які труднощі підстерігають при вчиненні безготівкових покупок [Електронний ресурс] / - Режим доступу : <https://ukr.segodaya.ua/lifestyle/science/elektronnye-koshelki-po-ukrainski-kakie-trudnosti-podsteregayut-pri-sovershenii-beznalichnyh-pokupok-543906.html>
46. Садовський М. Бізнес процеси і зайнятість в умовах «нової економіки»/ Банківська справа. – 2011. - №5. – С. 8-13.
47. Сазонець О.М. / Використання інформаційних технологій у грошових системах світу / Ефективна економіка № 8, 2010 / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=280>
48. Система Paypal / [Електронний ресурс] / - Режим доступу : <http://www.paypal.com>
49. Семенуха Р. Ст. Чому українці масово відмовляються від паперових грошей / [Електронний ресурс] / - Режим доступу : https://24tv.ua/ru/cifrovi_groshe_jak_ukrainci_vidmovilis__vid_paperovih_groshej_n987981
50. Сенищ П.М., Кравець В.П. Світовий досвід та перспективи розвитку електронних грошей в Україні [Електронний ресурс] / Сенищ П.М., Кравець В.П. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>
51. Сутність криптовалют та перспективи їх розвитку / Галушка Є.О., Пакон О.Д. / Чернівецький торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/4/147.pdf>
52. Стельмашук А.М. / Державне регулювання економіки / Навчальний посібник. - Тернопіль : ТАНГ, 2010. - 315 с
53. Угода «Нормативно-правового наближення України» / Додаток XVII / [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/ugoda-pro-asociaciyu/17_Annexes.pdf

54. Цивільний Кодекс України / Стаття 1070. Проценти за користування коштами, що знаходяться на рахунку[Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
55. Цимбалюк В.С., Гавловський В.Д., Гриценко В.В. та ін.; За ред. М.Я. Швеця, Р.А. Калюжного та П.В. Мельника. / Основи інформаційного права України / Навч. посіб. — К.: Знання, 2004. — 274 с.
56. Фрасинюк А. Електронні гроші в банківському бізнесі : проблеми тлумачення й регулювання [Електронний ресурс] / Фрасинюк А. – Режим доступу : <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/viewFile/1322/1267>
57. Генкин А.С. Планета Web-денег. – М.: Альпина Паблишер, 2003. – 510 с.
58. Горшков Е.В., Котина О.В. Обзор сложившейся практики регулирования электронных денег / [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://bankir.ru/analytics/it/3/41121>
59. Грачева М. Центральные банки в эпоху электронных денег: потеря былого могущества / Мир электронной коммерции. – 2001. – 179 с.
60. Достов В. Частные деньги возможны только в качестве эксперимента / Аналитический банковский журнал. – 2016. – № 11. – С. 50.
61. Достов В. Электронные фунты, свопиты и прочие М-песо / Компьютера. – 2016. – № 16. – С.66–67.
62. Достов В. Международные системы электронных розничных платежей применительно к единому экономическому пространству / Материалы круглого стола «Совершенствование платежно-расчетных отношений». – 2016. – С. 40.
63. О системе Mondex / Информационно-консалтинговый центр по электронному бизнесу E-commerce.ru. [Електронний ресурс] – Режим доступу:http://www.ecommerce.ru/biz_tech/implementation/pay_sys/paysys_foreign_mondex.html

64. Поппер Н. "Цифровое Золото. Невероятная история биткойна или о том, как идеалисты и бизнесмены изобретают деньги заново" - 2016 С. 11-15
65. Форк А. "Bitcoin. Больше чем деньги" / Теории, правовые аспекты, технические детали – 2014 С.20-45
66. Bitcoin та Blockchain: що це таке і як працює в Україні та світі / Пивоваров С. / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://hromadske.ua/posts/shcho-take-bitcoin>
67. Electronic Money System Security Objectives report, ECB, 2003 / [Електроннийресурс] / - Режимдоступу : <https://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2003/html/pr030523.en.html>
68. E-payments in Europe – the Eurosystem's perspective, ECB / [Електроннийресурс] / - Режимдоступу : <https://www.ecb.europa.eu/pub/conferences/html/epayments.en.html>

ДОДАТКИ

Додаток А

Види платіжних карток*

Примітка: розроблено автором на основі джерела [47]

Перелік банків України, які мають внутрішньобанківські платіжні системи*

№ з/п	Найменування платіжної системи	Найменування платіжної організації
1	"FREESEND"	ПАТ "БАНК КРЕДИТ ДНІПРО"
2	"Гроші блискавкою"	ПАТ "КРЕДОБАНК"
3	"Металкарт"	АТ "МетаБанк"
4	"Миттєвий переказ"	АКБ "ІНДУСТРІАЛБАНК"
5	"За мить"	АТ "УКРСИББАНК"
6	"EximCash"	АТ "Укрексімбанк"
7	"Unite Express"	ПАТ "ЮНЕКС БАНК"
8	"Аваль-Експрес"	АТ "Райффайзен Банк Аваль"
9	"АКОРДБАНК-ЕКСПРЕС"	ПуАТ "КБ "АКОРДБАНК"

*Примітка: Розроблено автором за джерелом[35]

Додаток В

Найбільш поширені типи серверних схем електронних грошей*

Категорія	Характеристика	Приклади систем та країни які їх використовують
Наперед оплачені разові та віртуальні картки для он-лайн шопінгу	Вони містять PIN-код або іншим чином ідентифікують користувача, що дозволяє йому здійснювати операції через Інтернет	PaySafeCard (Австрія/Німеччина), MicroMoney (Німеччина), SNAP Card (система SNAP Card призначена для Інтернет-шопінгу (Великобританія), SplashPlastic (Великобританія)
Платіжні рішення з використанням мобільних телефонів	дозволяють користувачам за допомогою мобільних телефонів переказувати й отримувати гроші, платити торговцям і торговим автоматам, а також завантажувати цифровий контент.	Luup (Норвегія) та Crandy (Німеччина)
Наперед оплачені дебетові карти	Сьогодні карткові платіжні системи пропонують різні типи наперед оплачених дебетових карток, які в багатьох випадках подібні до традиційних платіжних карток доступу до рахунку. Той факт, що вони є наперед оплаченими, відносить їх до категорії електронних грошей. Такі картки в основному призначені для домашніх господарств, які не мають банківських рахунків	Емітентами можуть бути як ELMIs (наприклад, PrePay Twechnologies Ltd у Великобританії), так і традиційні кредитні установи (наприклад, емітенти карток CashPass системи MasterCard у Великобританії)
Електронні еквіваленти дорожніх чеків	Вони є наперед оплаченими і пропонують аналогічний рівень безпеки та зручності. Вони використовуються для придбання іноземної валюти в банкоматах країн призначення та можуть прийматися POS-терміналами торговців для придбання матеріальних товарів	Travelex, (Великобританія) та компанія American Express (Німеччина, Великобританія)

*Примітка: Розроблено автором за джерелом [44]

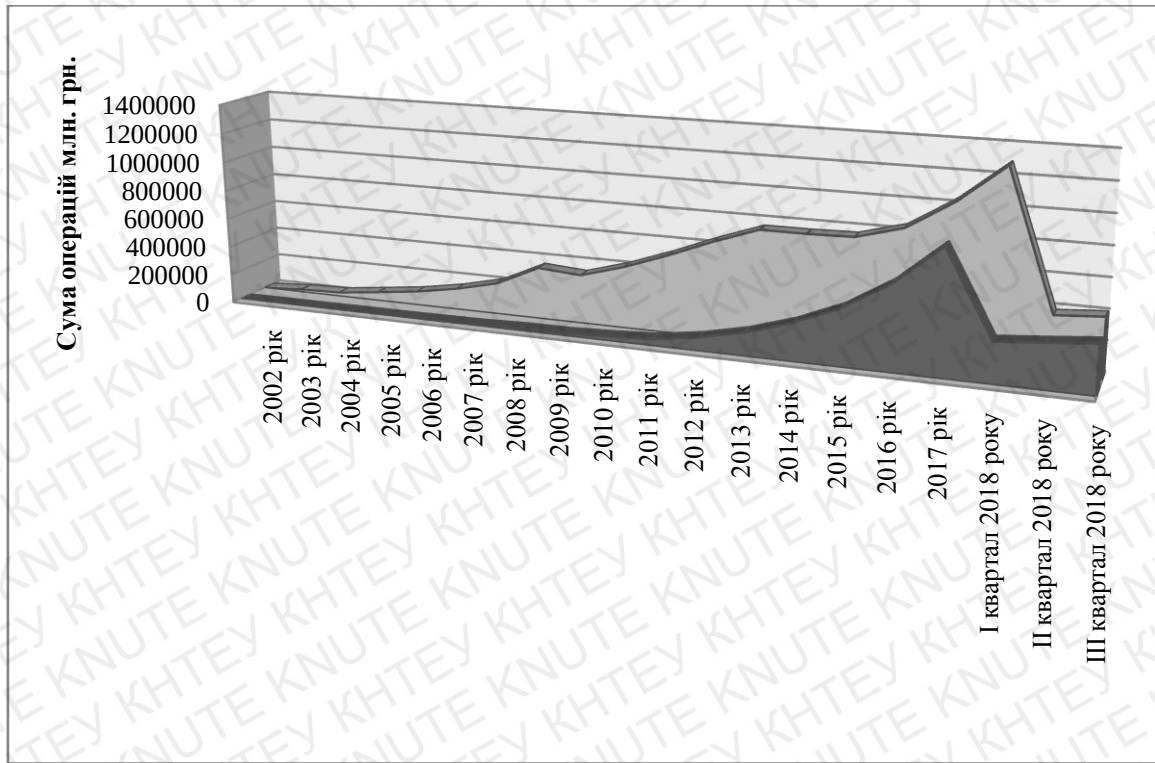

Рис. Загальні дані про кількість операцій з використанням платіжних карток, емітованих українськими банками в Україні періодом 2002 р. – III квартал 2018 р. *

*Примітка: Розроблено автором за джерелом [44]

Найменування електронних грошей/найменування платіжної системи, з використанням якої здійснюються операції з електронними грошима в Україні*

№ з/п	Найменування банку	Найменування платіжної системи
1	ПАТ "АЛЬФА-БАНК"	"FORPOST", "ALFA-MONEY", MasterCard, Visa, ПРОСТІР
2	ПОЛКОМБАНК	ПРОСТІР
3	АТ "Ощадбанк"	MasterCard, Visa
4	ПАТ "ПЕРШИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК"	MasterCard, Visa
5	ПАТ "БАНК ВОСТОК"	MasterCard, Visa
6	ПАТ "УКРСОЦБАНК"	MasterCard, Visa
7	ПАТ "ТАСКОМБАНК"	"Максі", MasterCard, Visa
8	ПАТ АБ "ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ БАНК"	MasterCard, Visa
9	ПАТ КБ "ПРИВАТБАНК"	MasterCard, Visa
10	ПАТ "КРИСТАЛБАНК"	MasterCard
11	АБ "Південний"	Visa
12	ПАТ "КБ "ГЛОБУС"	"ГлобалМані"
13	АКБ "ІНДУСТРІАЛБАНК"	MasterCard, Visa
14	ПАТ "ЮНЕКС БАНК"	ПРОСТІР
15	ПАТ "АЛЬПАРІ БАНК"	ПРОСТІР
16	АБ "УКРГАЗБАНК"	"ЕЛЕКТРУМ", ПРОСТІР
17	ПАТ "БАНК СІЧ"	ХРАУ, MasterCard
18	ПАТ КБ ПРАВЕКС-БАНК	ПРОСТІР
19	ПАТ "КРЕДОБАНК"	MasterCard
20	ПАТ "УНІВЕРСАЛБАНК"	MasterCard
21	ПАТ "МЕГАБАНК"	MasterCard, Visa
22	ПАТ "АЙБОКС БАНК"	MasterCard
23	АТ "АКБ "КОНКОРД"	Visa
24	ПАТ "ІДЕЯ БАНК"	MasterCard, Visa

*Примітка: розроблено автором за джерелом [33;44]

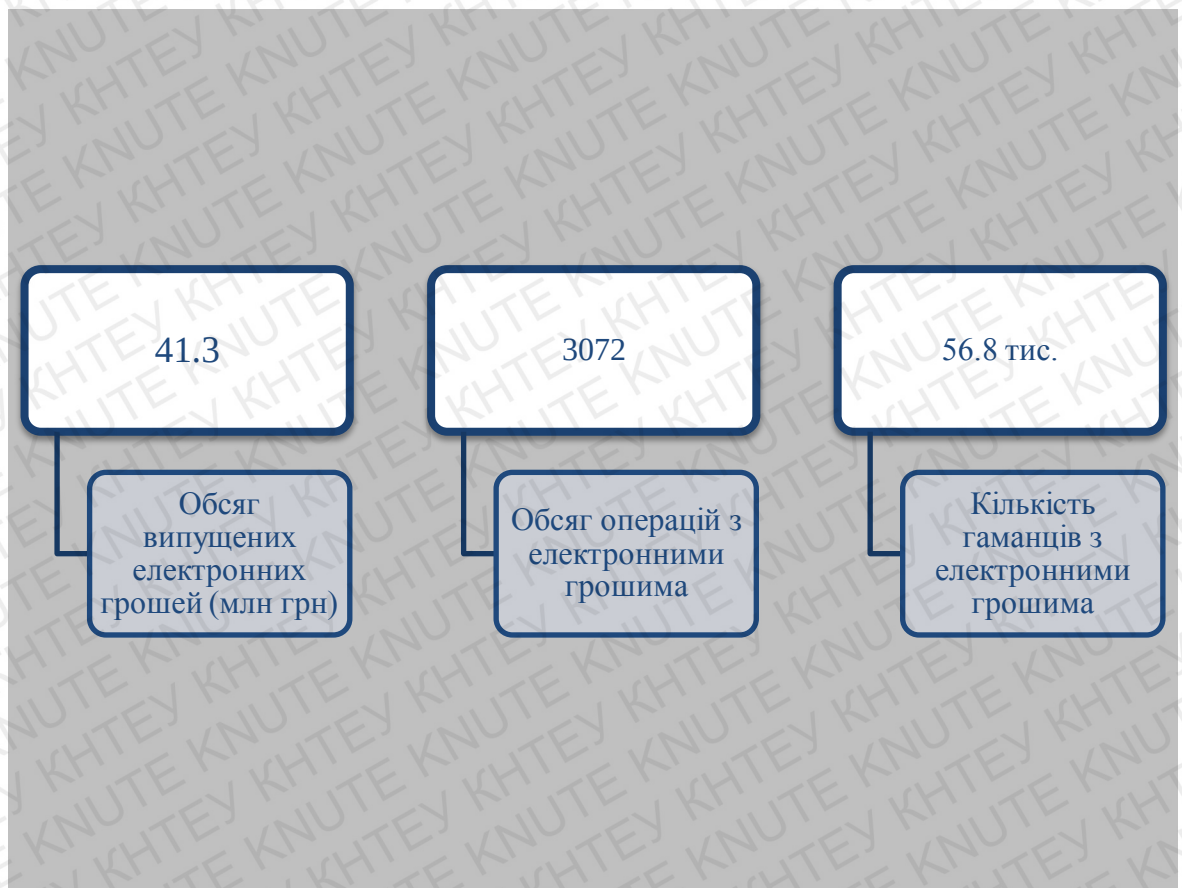

Рис. Обсяг операцій банків України з електронними грошима станом на I півріччя 2018 року

**Примітка: розроблено автором за джерелом [33]*

Додаток М

**Міжнародні карткові платіжні системи, платіжними організаціями
яких є нерезиденти**

№ з/п	Найменування платіжної системи	Найменування платіжної організації	Найменування країни місцезнаходження платіжної організації	Дата внесення відомостей до Реєстру
1	" MasterCard " ¹	Mastercard International Incorporated	Сполучені Штати Америки	10.09.2014
2	" VISA " ¹	Visa International Service Association	Сполучені Штати Америки	18.12.2014
3	" American Express "	American Express Limited	Сполучені Штати Америки	22.01.2015
4	"UnionPayInternational"	UnionPayInternationalCo., Ltd	Китай	12.11.2018

Примітки:

*розроблено автором за джерелом [33;44]

**1 – соціально важлива платіжна система

***2 – важлива платіжна система

**** Національний банк України отримав повідомлення про втрату CEL. INT LTD статусу платіжної організації міжнародної платіжної системи "Sigie Money Transfer". Наразі Національний банк України очікує пакет документів про внесення змін до умов та порядку діяльності в Україні міжнародної платіжної системи "Sigie Money Transfer", що передбачає, у тому числі, зміну платіжної організації міжнародної платіжної системи "Sigie Money Transfer".

**Міжнародні системи переказу коштів платіжними організаціями
яких є нерезиденти**

з/п	Найменування платіжної системи	Найменування платіжної організації	Найменування країни місцезнаходження платіжної організації	Дата внесення відомостей до Реєстру
1	"MoneyGram" ²	MoneyGram Payment Systems, Inc.	Сполучені Штати Америки	06.10.2014
2	"Western Union" ¹	Western Union Financial Services, Inc./Western Union Network (France), SAS	Сполучені Штати Америки/ Франція	03.03.2015
3	"MEEST"	MEEST Corporation Inc.	Канада	12.03.2015
4	"RIA"	CONTINENTAL EXCHANGE SOLUTIONS, INC.	Сполучені Штати Америки	08.04.2015
5	"ХАЗРИ"	BAT "Капітал Банк"	Азербайджан	28.04.2015
6	"INTELEXPRESS" ²	АТ Мікрофінансова організація "ІНТЕЛЕКСПРЕС"	Грузія	29.07.2015
7	"Sigie Money Transfer"	WesternUnion	Великобританія	15.08.2016

Примітки:

*розроблено автором за джерелом [33;44]

**1 – соціально важлива платіжна система

***2 – важлива платіжна система

**** Національний банк України отримав повідомлення про втрату CEL. INT LTD статусу платіжної організації міжнародної платіжної системи "Sigie Money Transfer". Наразі Національний банк України очікує пакет документів про внесення змін до умов та порядку діяльності в Україні міжнародної платіжної системи "Sigie Money Transfer", що передбачає, у тому числі, зміну платіжної організації міжнародної платіжної системи "Sigie Money Transfer".

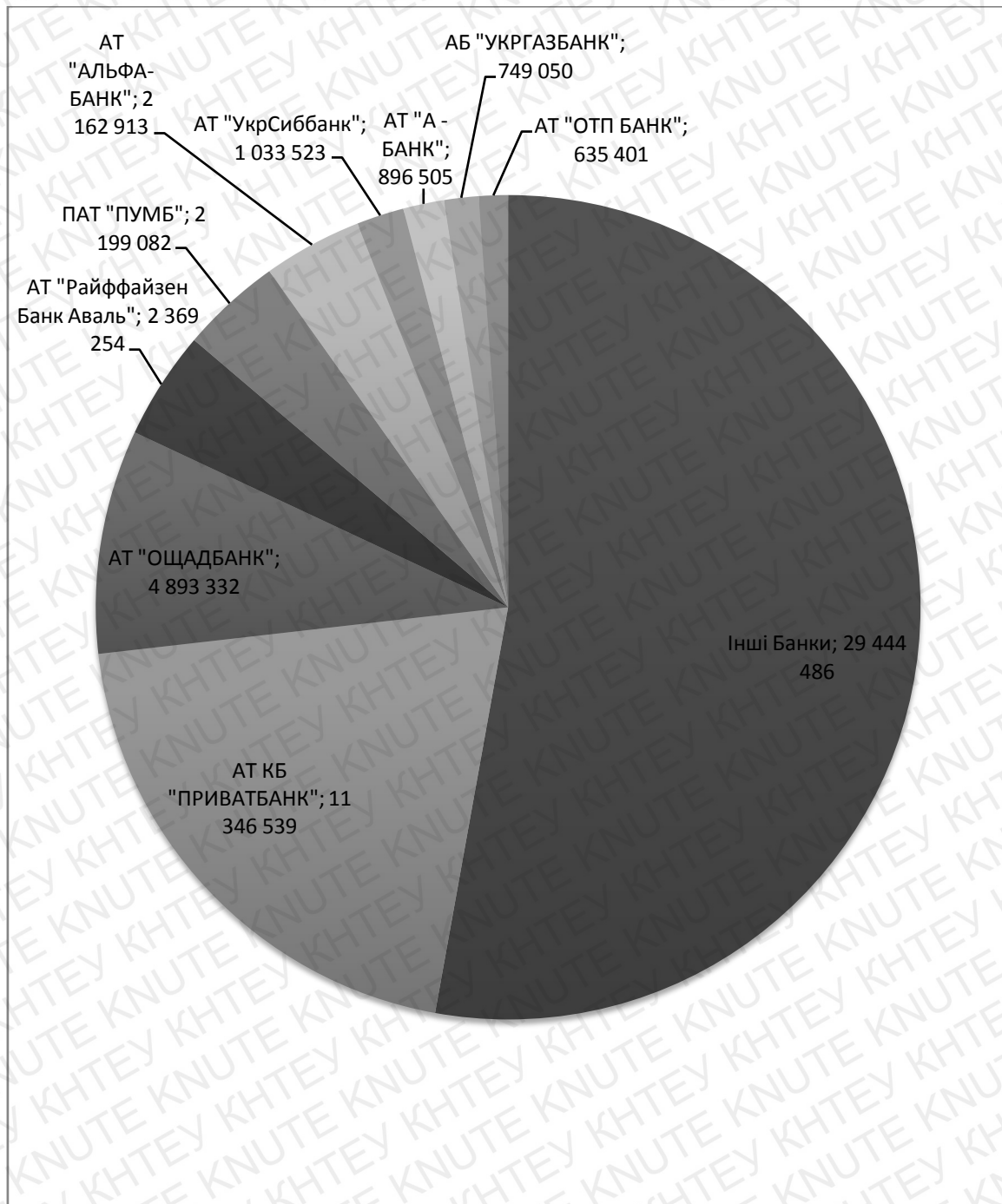

Рис. Зображені обсяг даних у розрізі банків-учасників платіжних систем в Україні щодо кількості платіжних карток на I півріччя 2018 року

*Примітка: розроблено автором за джерелом [44]